

Raamatun ”alkuteksti” ja Raamatun ”erehtymättömyys”. Miten kirjurien tekemät virheet ja muutokset muovailivat Raamatun kirjoituksia? Ketkä muuntelivat Raamatun tekstejä ja miksi?

Tutkielman Uuden testamentin tekstikritiikkiin, alkutekstiin ja alkukirkon historiaan liittyvät tiedot perustuvat pääasiassa maailman johtaviin tekstikritikoihin ja Uuden testamentin historian asiantuntijoihin kuuluvan, professori Bart D. Ehrmanin (University of North Carolina) teokseen *Misquoting Jesus. The Story Behind Who Changed the Bible and Why* (2005). Huomautus lähdeviitteiden käytöstä: jos suoran lainauksen lähteenä mainitaan pelkkä sivunumero (“s.14” tyylisesti), viitataan kyseiseen Ehrmanin teokseen (muuten ilman erillistä mainintaakin tämän dokumentin tiedot perustuvat Ehrmaniin). Muiden lähteiden kohdalla mainitaan kirjoittaja ja teoksen nimi kokonaan.

Tekijä: © Timo Tiainen
23.1.2009

Dokumentin käyttö ja levitys vapaata tekijänoikeuden puitteissa. Lainattaessa lähde mainittava.
Yhteydenotot: <http://www.argumentti.fi/palaute.php>

Hakusanoja: Raamattu, evankeliumi, Uusi testamentti, Jeesus, tekstikritiikki, alkuteksti, erehtymättömyys, koineekreikka, kaanon, kirjurit, Raamatun erehtymättömyys, alkukirkko, Matteus, Markus, Luukas, Johannes, Paavali, galatalaiskirje, teologisesti motivoidut muutokset Raamatun käsikirjoituksiin

Alkusanat: Uuden testamentin tekstikritiikki ja Raamatun väitetty erehtymättömyys.....	2
Osa tekstikritiikin löydöistä on merkittäviä: on monta myöhempää lisäystä alkuperäiseen raamatulliseen tekstiin.....	3
Kristinusko kirjan uskontona - juutalainen tausta.....	4
Varhaiskristityt ja lukutaito: alkukristittyjen lukutaidottomuus ja kopioinnin amatöörimäisyys.....	5
Julkinen lukeminen alkukirkossa.....	5
Kirjoitusten kopiointi antiikin maailmassa ja varhaiskristillisyydessä.....	6
Millaisista syistä käsikirjoituskopioihin tuli virheitä?.....	6
Joidenkin tekstikritikoiden mukaan pitäisi pidättäytyä puhumasta ”alkutekstistä”.....	7
Vanhin saavutettavissa oleva tekstimuoto on parasta, mihin tekstikritiikillä päästään.....	7
Konkreettinen esimerkki UT:n alkutekstiin liittyvistä suurista ongelmista.....	7
Mikä on Paavalin ”alkuperäinen” galatalaiskirje?.....	7
Uuden testamentin alkutekstin ennallistamisesta.....	9
Jeesus ja avionrikkojanainen-kertomus ei kuulu alkuperäiseen Johanneksen evankeliumiin.....	9
Miksi on tärkeää tietää tekstin kaikki sanat?.....	10
Markuksen evankeliumin loppu - kolme eri vaihtoehtoa.....	11
Uuden testamenttien käsikirjoitusten nykytilanne.....	12
Minkälaisia muutoksia käsikirjoituksista löytyy?.....	12
Onko meillä rauha Jumalan kanssa vai pitääkö meidän etsiä rauhaa?.....	13
Tahallisia, teologisista syistä tehdyistä muutoksista uusitamentillisiin käsikirjoituksiin.....	13
1. Tekstin sisältämän asiavirheen korjaukset.....	13
2. Tulkinnalliset korjaukset.....	14
3. Pyrkimys välttää virheellisen tulkinnan mahdollisuus.....	14
4. Ilmiselvät teologiset muutokset.....	14
5. Kirjurielle tärkeiden opillisten korostuksien painottaminen.....	14
6. Liturgisesti motivoidut muutokset (ja evankeliumien erojen harmonisointi).....	15
Tekstikritiikin pioneereja ja metodeja.....	15

Erasmus Rotterdamlainen ja John Mill.....	15
Richard Simon: hyökkäys protestanttien raamattunäkemyistä vastaan.....	16
Johann Albrecht Bengel.....	16
Brooke Foss Westcott ja Fenton John Anthony Hort: ”Neutraali teksti”.....	17
Tekstikriitikoiden käyttämistä moderneista metodeista: rationaalista valitsemista.....	17
Ulkoiset todisteet.....	17
Sisäiset todisteet.....	18
Tekstikritiikin vaikeus ja tulkinnanvaraisuus.....	19
Raamatun lukijat ovat riippuvaisia tutkijoiden järkeilyistä ja metodeista.....	19
Markuksen evankeliumin vihainen Jeesus.....	19
Matteuksen ja Luukkaan versiot tukevat johtopäätöstä, että Markus kirjoitti vihastuneesta Jeesuksesta.....	20
Vihainen Jeesus saarnan lähtökohtana on eri asia kuin säälivä Jeesus.....	21
Teologisesti motivoituneet tekstien muutokset.....	21
Antiadoptionistiset Raamatun tekstien muutokset.....	22
Yhteenvedo teologisesti motivoituista muutoksista Uuden testamentin teksteihin.....	24
Muuttuneet kirjoitukset: loppusanat.....	24
Tekstikritiikki ja Raamatun ”erehtymättömyys”.....	25

Alkusanat: Uuden testamentin tekstikritiikki ja Raamatun väitetty erehtymättömyys

Tämän dokumentin sisältö tuskin hätkäyttää liberalisoituneita kristittyjä millään tavalla, mutta fundamentalistisille kristityille tekstikritiikki antaa melkoisen iskun, koska heidän ”kohta kohdalta erehtymätön ja luotettava Raamatun alkuteksti”-oletukseltaan putoaa käytännössä pohja. Lyhyesti sanottuna tekstikritiikki tarkoittaa sen selvittämistä, mikä on jonkin teoksen, kuten evankeliumin, varhaisin muoto vertailemalla erilaisia käsikirjoitusversioita. Tämä työ ei ole mitenkään helppoa. Raamattu, sellaisena kuin vaikka meidän uutena suomennoksena se on tarjolla, onkin itse asiassa *tekstikriitikoiden kriittisten olettamuksien varaan rakennettu ennallistus*.

Kulunut ja sinnikäs on fundamentalistikristittyjen väite, että Raamatun ”alkuperäiset käsikirjoitukset” ovat ”Jumalan inspiroimia ja erehtymättömiä” (eli Raamatun teksteissä ei ole mitään virheitä oppia, moraalia, historiaa tai luontoa koskevissa lausunnoissa). Toinen yhtä luja uskomus on, että Raamatun oletettujen erehtymättömien, virheettömien alkuperäistekstien kopiointi on ollut hyvin luotettavaa ja huolellista (hengellisemmin sanottuna ”Jumala on varjellut sanansa”). Vaikka joissakin käsikirjoitusten kopioissa voi olla joitain ”pieniä virheitä”, ei mikään virhe vaikuta millään tavalla ”opillisesti tärkeisiin” kohtiin Raamatussa - näinhän meille vakuutetaan. Mutta onko näille uskomuksille katetta ja todellisuuspohjaa ja jos on niin missä määrin tarkemmin analysoituna? Sitä tutkitaan tässä dokumentissa pureutuen nimenomaan Uuden testamentin alkutekstiin yksityiskohtaisia esimerkkejä näyttämällä.

Uuden testamentin kirjoitukset ovat vain pieni osa kaikkea alkukirkollista kristillistä julkaisutuotantoa. Ja ne evankeliumit, kirjeet ja muut kirjoitukset, jotka vähitellen kanonisoitiin ”Jumalan sanaksi” Raamattuun (lopullisesti vähän ennen vuotta 400). Tosiasiassa katolisilla ja protestanteilla on vielä nytkin laajuudeltaan erilaiset Raamatun ohjeellisten kirjojen kaanonit). Todellisuudessa Raamattuun lopulta valikoituneisiin alkukirkollisiin teksteihin kasautui virheitä

sekä *tahallisina*, kuten teologisesti motivoituneina, että *tahattomina* virheinä käsikirjoitusten kopioimisen aikana.

Sen tähden tarvitaan tekstikritiikkiä, joka omien olettamuksien pohjalta yrittää ennallistaa sen kadonneen Raamatun alkutekstin niin hyvin kuin mahdollista (kaikki alkuperäiset käsikirjoitukset ovat hävinneet ajat sitten, joten semminkään niiden uskotusta ”erehtymättömyydestä” ei ole hyötyä, vaan tarvitaan tekstikritikoiden täysin järkipäistä, tieteellistä toimintaa sen ”Jumalan sanan” mahdollisimman aidon - vanhimman saatavilla olevan - sanamuodon jäljittämiseksi).

Uskovaiset joutuvat luottamaan *ihmisten tutkimustyöhön* ja sen pohjalla oleviin *olettamuksiin ja metodeihin*¹ ennallistettua Raamattuaan käännöksenä lukiessaan (englanninkielisissä maissa suosittu kuningas Jaakon käännös perustui heikkolaatuisiin käsikirjoituksiin, jotka useissa tapauksissa eivät vastaa alkuperäisen tekstin merkitystä). Kaikkein vanhakantaisimmatkin fundamentalistit hyväksyvät tekstikritiikin (jota kutsutaan myös ”alemmaksi kritiikiksi” erotuksena ”korkeammasta kritiikistä”, jossa keskitytään tekijäkysymyksiin, historialliseen tarkkuuteen, ristiriitojen paljastamiin saumakohtiin erilaisten traditiokerrostumien ja lähteiden merkkeinä jne.²).

Osa tekstikritiikin löydöistä on merkittäviä: on monta myöhempää lisäystä alkuperäiseen raamatulliseen tekstiin

Johanneksen evankeliumin rakastettu kertomus Jeesuksesta, joka armahtaa aviorikoksesta syytetyn naisen ei ole kuulunut alkuperäiseen Johanneksen evankeliumiin - se on myöhempi lisäys (Joh.7:53–8:11). Samoin Markuksen evankeliumin loppuosa jakeen kahdeksan jälkeen (Mark.16:9–20) on lisätty jälkeensä. Alkuperäinen Markuksen evankeliumi loppui 16. luvun kahdeksanteen jakeeseen. Ylipäätään antiikin ajan kirjuriin tekemät virheet (sekä sanojen lisäykset tai poistot) teksteihin olivat niin tavallisia, että Ilmestyskirjan tekijä laittoi loppuun uhkauksen tuomiosta kaikille, jotka ottavat jotain pois tai lisäävät Ilmestyskirjaan.

Kuten Bart D. Ehrman toteaa, voitaisiin jatkaa lähes loputtomiin puhumalla kohdista, joissa Uuden testamentin teksti on muuttunut, joko vahingossa tai tarkoituksellisesti. Esimerkit sellaisista muutoksista eivät jää satoihin, vaan niitä on tuhansittain.

”We could go on nearly forever talking about specific places in which the texts of the New Testament came to be changed, either accidentally or intentionally. As I have indicated, the examples are not just in the hundreds but in thousands” (s. 98).

Varhaisimpina kristillisinä vuosisatoina alkukirkon käyttämät kirjurit olivat amatöörejä eikä ammattilaisia ja niinpä kopioinnin jälki oli sen mukaista Uuden testamentin kirjoituksissa: paljon tahallisia tai vahingossa tulleita virheitä. Vasta neljänneltä vuosisadalta alkaen kirjurit olivat ammattilaisia ja jäljentämisen laatu parani.

Kristinusko on nimenomaan kirjallinen uskonto, jossa tietyt pyhinä pidetyt kirjoitukset ovat arvovaltaisessa, jumalallisen sanan asemassa. On ironista, että niitä alkuperäisiä arvovaltaisia tekstejä ei ole olemassakaan, vaan ne ovat säilyneet vain *tuhansittain* virheitä sisältävinä jäljennöksinä, jotka lisäksi poikkeavat toisistaan. Suurin osa virheistä on kuitenkin pieniä ja

¹ Eräs tekstikriittinen oletus on, että ”vaikeampi” lukutapa on alkuperäisempi kuin ”helpompi”, silotellumpi - mikä on hyvin järkeenkäypä oletus.

² Robert M. Price: *The Incredible Shrinking Son Of Man. How reliable is the Gospel Tradition?*, s.22.

harmittomia opillisesti - mutta eivät kuitenkaan *kaikki* käsikirjoitusten virheet ole merkityksellisiä, on myös syvällisesti oppiin vaikuttavia virheitä.

Mitään taivaasta tiputettua yhtä ainoaa ja ”kertakaikkisesti pyhille annettua uskoa” ei ole ollutkaan, eikä Raamattu ole virheetön, yhtenäinen, jossain kulttuuriryhmissä jumalallisesti ”ilmoitettu” kirja, joka pitäisi nostaa jalustalle kritiikin tavoittamattomiin (”paperipaaviksi”) - siinä on tämän tutkielman keskeinen sanoma.

Kaiken lisäksi tutkijatkaan, tavallisista Raamatun lukijoista puhumattakaan, eivät *tiedä* kaikissa tapauksissa, mitkä Raamatun alkuperäiset sanat olivat tietyissä tekstikohdissa. Joudutaan tekemään oletuksia ja eri tutkijoilla voi olla erilaisia hypoteeseja. Tutkijat ovat omilla tekstikriittisillä metodeillaan jäljittäneet sellaisten tekstien todennäköisen merkityksen. Jo tämä tosiasia vie perustan pois siltä uskolta, että Raamattu olisi erehtymätön, luotettava ja ”selkeä” opaskirja ”Kaikkivaltialta Jumalalta” ihmisille³. Tekstikritiikki ja sen löytöjen pohjalta tehtävät mahdolliset filosofis-teologiset johtopäätökset kutsuvat ihmisiä jättämään pois uskonnolliset auktoriteetit henkisinä kainalosauvoina ja Raamatun asemasta selvittämään itsenäisesti ajatellen elämänsä arvot. Samoin kuin etsimään itse ymmärryksellään vastauksia erilaisiin eettisiin ja yhteiskunnallisiin kysymyksiin, tukeutuen uusimpaan tieteelliseen tietoon auktoriteettiuskon ja antiikin aikaisten täysin inhimillisten perimätietojen asemasta. Se tie on epävarmuuden tie aikaisemman, Raamatun perusteettomaan jumalallistamiseen liittyvän luulotellun varmuuden asemasta - mutta sitä tietä voi kulkea ja löytää vastauksia, jotka toimivat arjessa ainakin riittävän hyvin!

Kristinusko kirjan uskontona - juutalainen tausta

Kristinuskon kirjallisen luonteen ymmärtämisessä meidän tarvitsee aloittaa kristinuskon juutalaisista juurista, sillä juutalaisuus on ensimmäinen kirjauskonto länsimaisessa sivilisaatiossa. Kirjauskontona juutalaisuus oli todellakin epätavallinen uskonto verrattuna muihin Rooman valtakunnan uskontoihin. Ei kuitenkaan *ainoa* laatuaan, mitä tulee yleisemmällä tasolla juutalaisuuden piirteisiin Lähi-idän uskontoperinteiden ajallis-paikallisena ilmentymänä. Mutta siinä suhteessa juutalaisuus oli erityinen, että polyteistisissä pakanauskonnoissa kirjat eivät näytelleet käytännöllisesti katsoen mitään roolia muinaisuudessa. Opit ja eettiset arvot olivat ei-juutalaisille polyteisteille *filosofian* alaan kuuluvia kysymyksiä, ei uskonnollisia (muissa uskonnoissa kreikkalais-roomalaisessa maailmassa ei ollut oppeja tai eettisiä, kirjallisia normeja).

Jeesus vaeltelevana rabbina ja hänen oppilaansa olivat kaikki juutalaisia ja heidän taustansa oli juutalaisessa uskonnossa pyhine kirjoineen. Niinpä kristinuskostakin tuli kirjan uskonto, yhtä epätavallisesti kuin juutalaisuudesta ennen alkukristittyjä. Vaikka kirjat olivat tärkeitä alkukristityille, eivät he kaikki kuitenkaan osanneet lukea eivätkä kirjoittaa. Itse asiassa niin juutalaisten kuin varhaiskristittyjen suuri enemmistö oli lukutaidottomia. Yleisestä lukutaidottomuudesta huolimatta kirjat olivat erittäin tärkeitä perustavanlaatuisella tavalla kristityille ja juutalaisille.

Apostoli Paavalin kirjeitä kierrätettiin seurakunnista toiseen ja kirjeitä luettiin ääneen arvovaltaisina seurakunnan perustajan sanoina, joiden takana on, uskon mukaan, ylösnousseen Kristuksen auktoriteetti. Kirjeet luettiin ääneen seurakunnan kokoontumisissa varhaisten kristittyjen tavallisen lukutaidottomuuden tähden. Alkukirkossa myös tehtiin valenimisiä (pseudonyymisiä) kirjeitä Paavalin ja Pietarin nimissä, mikä oli antiikin maailmassa täysin luvallinen ja hyväksytty käytäntö.

³ ”There are clear reasons for thinking that, in fact, the Bible is not this kind of inerrant guide to our lives: among other things, as I’ve been pointing out, in many places we (as scholars, or just regular readers) don’t even know what the original words of the Bible actually were” (s. 14).

Osa Paavalin nimeä kantavista kirjeistä kuten kolossalaiskirje ja 2 kirje tessalonikalaisille ovat todennäköisesti hänen seuraajiensa tekemiä ja Paavalin nimiin laitettuja. Tämä asiantila osoittaa miten suuri vaikutusvalta Paavalilla ja muilla apostoleilla oli. Monia apostolisia kirjeitä on lisäksi kadonnut, mikä näkyy Paavalin korinttolaiskirjeiden viittauksista muihin kirjeisiin (1 Kor.5:9 esimerkiksi viittaa kirjeeseen, jota ei ole enää olemassa).

Varhaiskristityt ja lukutaito: alkukristittyjen lukutaidottomuus ja kopioinnin amatöörimäisyys

Antiikin maailmassa luku- ja kirjoitustaito olivat harvinaisia. Vain oppineisto ja koulutetut orjat osasivat lukea ja kirjoittaa. Tekstien kopiointi oli hidasta ja virhealtista ammattikirjurien (tai kirjoitustaitoisten orjien) työtä. Suotuisissakin olosuhteissa kuten Ateenan kaupunkivaltiossa klassisella kaudella lukutaitoiset olivat pieni vähemmistö (noin 10–15 % väestöstä). Kirjurien ammattitaito vaihteli suuresti ja moni kirjuri ei osannut tosiasiaa lukea, vaan vain mekaanisesti jäljentää kirjaimia yksi kerrallaan. Omaehtoinen kirjoituksien luominen ilman mallitekstiä ei läheskään kaikilta kirjureilta onnistunut.

Alkukristityt kuuluivat - joitain harvoja poikkeuksia lukuun ottamatta - alempiin, sivistymättömiin kansanosiin, jotka olivat luku- ja kirjoitustaidottomia (poikkeus apostolien joukossa oli muun muassa Paavali, joka kuului aikansa juutalaiseen ”älymystöön”), mutta esimerkiksi Pietari ja Johannes mainitaan nimenomaan lukutaidottomiksi, oppimattomiksi kansanmiehiksi, kuten suomennos toteaa (Apt.4:13).

Apostoli Paavalin 1. korinttolaiskirjeestä ja Origeneen teoksesta *Celsusta vastaan* saadaan ensikäden vahvistuksia kristittyjen sosiaalisesta asemasta: kristityt olivat niin Paavalin kuin Origeneen aikoina oppimattomia, tietämättömiä alempien yhteiskuntaluokkien ihmisiä (joitain harvoja oppineita ja vauraita kristittyjä lukuun ottamatta).

Merkittävää on tiedostaa se, että juuri sinä aikakautena kun Uuden testamentin kirjoja kirjoitettiin (eli noin vuodesta 50 vuoteen 150), ei alkukirkolla ollut hyvin koulutettuja ammattikirjureita, vaan ensimmäisten vuosikymmenien, itse asiassa vuosisatojen, aikana Uuden testamentin käsikirjoitusten jäljentäminen oli lähinnä kristittyjen harvalukuisten amatöörien vastuulla. Miten voisimme olla *varmoja*, että noiden parin ensimmäisen vuosisadan aikana Uuden testamentin kirjoitukset kopioitiin ”huolellisesti”, ”tarkasti” ja ”luotettavasti”? Emme mitenkään, niin voi *uskoa* jos niin haluaa, mutta sille uskalle ei ole vakuuttavia perusteita.

Julkinen lukeminen alkukirkossa

Kohtaamme siten mielenkiintoisen paradoksin: kristinusko on hyvin kirjallinen uskonto, yksi kolmesta suuresta kirjauskonnosta, mutta silti kristityt ensimmäisinä vuosisatoina olivat hyvin yleisesti luku- ja kirjoitustaidottomia. Kaikkia kristinuskon osa-alueita käsiteltiin ja opetettiin kirjoitusten avulla. Ratkaisu oli kirjoitusten julkinen lukeminen seurakuntien kokoontumisissa. Ilmaus ”lukea” viittaaakin antiikin aikoina monesti nimenomaan siihen, että tekstiä luetaan *ääneen toisille* eikä siihen, että joku lukee itselleen. Monenlaisissa antiikin yhteisöissä lukeminen oli juuri sitä, että joku lukutaitoinen luki teoksia toisille. Ihmiset saattoivat sanoa *lukeneensa* jotain sen perusteella, että he olivat *kuulleet* teoksen luettavan heille. Paavalikin viittaa tähän kirjeiden julkiseen ääneen lukemiseen 1 Tess.5:27.

Justinos Marttyyri kertoo kristittyjen kokoontuvan yhteen *sunnuntaisin*⁴, ja silloin luetaan ”apostolien muistelmia”, mikä viitanee evankeliumeihin, sekä ”profeettojen kirjoituksia” (I Apol. 67). Samoin Ilmestyskirjassa (Ilm.1:3) viitataan selvästi kirjoituksen julkiseen ääneen lukemiseen.

Kirjoitusten kopiointi antiikin maailmassa ja varhaiskristillisyydessä

Ainoa mahdollisuus levittää kirjoituksia eteenpäin antiikin maailmassa oli kopioida tekstejä kirjain kirjaimelta ja sana sanalta. Toisin kuin modernit tekstit, antiikin teksteissä (mukaan lukien Uuden testamentin käsikirjoitukset) ei ollut sananvällejä, ei välimerkkejä kuten pisteitä eikä mitään eroa isojen ja pienien kirjaimien välillä. Tällaisesta jatkuvasta kirjoituksesta käytetään nimitystä *scriptuo continua* ja se näyttää tällaiselta:

alussaolisanajasanaolijumalakaikkionluotusanankautta

Ei ole yllättävää, että tuollaista jatkuvaa tekstiä kopioitaessa virheet ja väärinkäsitykset merkkijonojen merkityksestä olivat tavallisia, niin maallisissa kuin kristillisissäkin käsikirjoituksissa. Kuka tahansa, joka luki jonkun kirjurin jäljentämää teosta, ei voinut olla varma, että hänen saamansa kopio kyseisestä kirjasta vastasi tarkalleen sitä tekstiä, minkä kirjailija oli kirjoittanut. Kopiot olivat ”vähän sinne päin”, toiset kappaleet olivat tarkempia, toiset heikompia laadultaan. Oli jokseenkin varmaa, että jokaisessa jäljennöksessä oli joitain eroja kirjailijan alkutekstiin verrattuna, vaikka sitten vain pieniä poikkeamia. Käsikirjoitusten huonous eli virheiden runsas määrä oli antiikin maailmassa tunnettu ja dokumentoitu ärtymyksen, turhautumisen ja huolen aihe (roomalainen filosofi Seneca ja runoilija Martial ovat kuvanneet kirjurien työn huonoa jälkeä).

Kristillisen kirkon ensimmäisinä vuosisatoina kristityillä oli enimmäkseen heikkotasoisia amatöörikopioijia uskonnollisten tekstien jäljentäjinä. Vasta 300–400 -luvulla kirkolla oli tasokkaampia ammattimaisia kirjureita.

Millaisista syistä käsikirjoituskopioihin tuli virheitä?

Heikkolahjaiset ja amatöörimäiset kirjurit, joiden lukutaito oli puutteellinen, tekivät luonnollisesti eniten virheitä. Mutta täydellistä ei ollut taitavien ja ammattimaisten kirjurienkaan työ. Virheiden ongelmallisuus alkutekstiä jäljitettäessä on merkittävä ja sen vakavuus on todella suuri, sillä kun virhe on kerran tehty, se ”upposi” tekstitradition osaksi. Seuraavat kirjurit kopioivat edeltäjänsä virheen omiin jäljennöksiinsä (ja lisäksi vielä heidän omat, uudet virheensä). Ja niin edelleen, kirjuripolvelta toiselle. Ei ole vaikea käsittää, että niinpä kirjurien virheet niveltäivät vankasti osaksi kirjojen tekstitraditiota, itse asiassa vahvemmin kuin se alkuperäinen teksti.

Virheitä jäljentämisen aikana tapahtui monista syistä:

- kynän lipsahdukset
- tahattomat tai tarkoitukselliset poistot ja lisäykset tekstiin
- ammattitaidon (jopa lukutaidon) puutteellisuus
- keskittymisen herpaantuminen kirjoittamiseen nälän, väsymyksen tai muun syyn takia

⁴ Justinos Marttyyrin (k. noin 168) todistus *sunnuntain* (eikä lauantaisapatin) viettämisestä kristittyjen jumalanpalveluspäivänä on merkittävä, eräs vanhimpia dokumentointeja sunnuntain (jota myös *Herran päiväksi* kutsutaan) viettämisestä. Varhaiskirkossa oli kyllä kristittyjä, jotka viettivät sapattia, mutta sapatitiin pitäminen ei ollut mikään oppikysymys eikä kaikkia sitova velvoite, vaan vanhan ja olemassa olevan juutalaisen tradition seuraamista kristillisissä piireissä.

- virheiden korjaaminen kirjurin oman harkinnan mukaan, mistä voi aiheutua lisää virheitä
- sanojen virheellinen tavaaminen
- muut mahdolliset vahingot ja kömmähdykset kärsivällisyyttä ja paljon aikaa vaativan kopioinnin aikana (joskus kirjurit olivat niin helpottuneita kun urakka viimein päättyi, että he lisäsivät tekstin perään sanat ”*käsikirjoituksen loppu, kiitos Jumalalle*”).

Näin virheet kertautuivat ja toistuivat kirjuri-polvelta toiselle, vuosisatojen aikana (eivätkä virheet käsikirjoitusten jäljentämisessä päättyneet kokonaan kun kirkko sai ammattitaitoisia kirjureita käyttöönsä 300–400 -luvulla).

Joidenkin tekstikriitikoiden mukaan pitäisi pidättäytyä puhumasta ”alkutekstistä”

Ottaen huomioon nämä suuret vaikeudet liittyen antiikin ajan tekstien, kuten Uuden testamentin kirjoitusten, jäljentämiseen, miten voimme toivoa jäljittävämme sen ”alkuperäisen tekstin”? Ongelman valtavuutta ei pitäisi vähätellä eikä kaunistella millään muotoa, eivätkä hurskaat selitykset oletetusta Jumalan varjeluksesta ja johdatuksesta sanansa säilyttämiseksi poista vaikeuksia. Ei ole ihme, että joukko tekstikriitikoita on väittänyt, että meidän pitäisi pidättäytyä puhumastakaan mistään ”alkutekstistä”, koska me emme kykene tavoittamaan sitä. Ehrmanin mukaan se voi olla liian pitkälle menevä johtopäätös (s. 58).

Tekstikriitikoiden kesken ei ole yksimielisyyttä siitä, mitä tarkoitetaan sillä ”alkuperäisellä tekstillä”, esim. evankeliumien ja Paavalin kirjeiden kohdalla. Täysi sataprosenttinen varmuus on mahdotonta. Mutta ainakin tekstikriitikot voivat käsikirjoitusten vertailevan tutkimisen avulla jäljittää *varhaisimman* ja *vanhimman* tekstitradition jokaisesta Uuden testamentin kirjasta. Se on mahdollista seuraamalla taaksepäin säilyneitä kopioita.

Vanhin saavutettavissa oleva tekstimuoto on parasta, mihin tekstikriitikillä päästään

Esimerkiksi kaikki Johanneksen evankeliumin käsikirjoitukset palautuvat sellaiseen Johanneksen evankeliumin versioon, mihin sisältyi tyyliltään ja sanastoltaan muusta Johanneksen evankeliumista poikkeava prologi (Joh.1:1–18) sekä jälkeinpäin lisätty luku 21. Vanhimman *saavutettavissa olevan* käsikirjoitusversion ennallistus on siten parasta, mitä tekstikriitikot voivat tehdä, on se vanhin versio sitten ”alkuperäinen teksti” tai ei. Se vanhin saatavilla oleva teksti on kuitenkin epäilyksettä läheisesti (tai jopa *erittäin* läheisesti) juuri sitä tekstiä, jonka kyseisen Raamatun kirjan tekijä oli kirjoittanut (tai sanellut kirjuriilleen), ja niinpä se tekstiversio on perustus hänen opetuksiensa teologiselle tulkinnalle.

Konkreettinen esimerkki UT:n alkutekstiin liittyvistä suurista ongelmista

Paras tapa valottaa alkutekstin selville saamiseen liittyviä isoja vaikeuksia on antaa käytännön esimerkki Uudesta testamentista.

Mikä on Paavalin ”alkuperäinen” galatalaiskirje?

Siinäkin tapauksessa, että meillä olisi käsissämme Paavalin galatalaiskirjeen alkuperäinen teksti, on edelleen jäljellä joukko ongelmia tarkasteltavana. Vaikeudet saattavat antaa ymmärtämystä niitä tutkijoita kohtaan, jotka haluavat luopua käsityksestä, että voisimme tietää, mikä se ”alkuperäinen” teksti oli.

Ensimmäinen vaikeus on se ”Galatia” - se ei ollut mikään yksi kaupunki, vaan nykyisessä Turkissa sijaitseva alue Vähässä Aasiassa. Minne Paavali osoitti kirjeensä, kun hän teki kirjurin avulla galatalaiskirjettä? Vain yhdelle seurakunnalle vai kaikille, jotka hän oli perustanut Galatiaan? Voidaan olettaa, että Paavali kohdensi kirjeensä kaikille perustamilleen Galatian maakunnan seurakunnille, eikä vain yhdelle seurakunnalle. Jos niin oli asianlaita, tekikö Paavali vain yhden kirjeen, jota kierrätettiin luetettavana Galatian seurakunnissa vai tekikö Paavali useita kopioita kirjeestään, yksi jokaiselle perustamalleen seurakunnalle Galatiassa? Emme *tiedä* vastauksia mihinkään näistä kysymyksistä.

Paavali käytti kirjureita

Jos oletetaan, että Paavali teki useampia kopioita kirjeestään, miten hän teki ne? Paavalin galatalaiskirjeestä ilmenee (Gal.6:11), että kirjuri oli kirjoittanut kirjeen eikä itse Paavali. Vain loppuun Paavali mainitsee kirjoittaneensa omakätisen, kirjurin käsialaa suuremman, jälkikirjoituksen, että vastaanottajat voisivat tietää Paavalin olevan kirjeen lähettäjä (roomalaiskirjeestä tiedämme jopa erään Paavalin käyttämän kristityn kirjurin nimenkin, hän oli Tertius, jolle Paavali oli sanellut kirjeensä - Room.16:22).

Miten Paavali saneli kirjeensä?

Paavali ei siten itse käsin kirjoittanut kirjeitään, vaan hän käytti kirjureita, joiden ammattitaidosta meillä ei ole mitään tietoa. Koska Paavali saneli kirjeensä kirjureille, miten hän sen teki - saneliko hän kaiken sana sanalta? Vai antoiko hän vain eräänlaisen iskusanalistan tai ydinkohtien listauksen, jonka pohjalta kirjuri sitten laati harkintansa mukaan kirjeen ja täytti loput kirjeestä itsenäisesti? Nämä molemmat mahdollisuudet ovat olemassa ja kumpikin käytäntö oli tavallinen antiikin maailmassa, mutta emme edelleenkään *tiedä* miten Paavali menetteli.

Jos Paavalin käytäntö oli jälkimmäinen (lista iskusanoja tai ydinkohtia ja kirjuri sommitteli loput kirjeestä itse), ovatko Paavalin kirjeiden sanat itse asiassa *Paavalin* vai yleensä nimettömien kirjurien käsityksiä Paavalin ajatuksista? Miten voimme olla varmoja, että kirjuri täytti loput kirjeestä täsmälleen, kuten Paavali halusi? - emme mitenkään.

Vaikka Paavali olisi sanellut kirjeensä sana sanalta, onko mahdollista, että joukkoon tuli kuitenkin *vääriä sanoja* tai virheitä esim. kynän lipsahduksen ja tarkkaavaisuuden herpaantumisen takia? - tietysti niin saattoi tapahtua, oudompaakin maailmassa tapahtuu. Mikäli niin tapahtui, kuten on aivan mahdollista, niin silloin jo se ”alkuteksti” on virheellinen eikä suinkaan ”erehtymätön” ja virheetön. Jos niin on laita, silloin kaikki kopiotkin siitä alkutekstistä sisältävät ne virheet - plus vielä kirjurien tekemiä uusia virheitä. Mitään ”erehtymätöntä alkutekstiä” ei siten ole muualla kuin epätodellisessa fantasiamaailmassa.

Oletetaan sitten, että kirjuri sai yhden kopion tehtyä sataprosenttisesti oikein, mitään lisäämättä tai pois jättämättä Paavalin sanoista. Siinäkin tapauksessa, että se alkuperäinen kirje olisi kirjoitettu täysin Paavalin läsnä ollessa, olisi yksi tai muutama sana voinut muuttua (tai jokin jäädä pois tai jokin sana tulla lisää), kun alkuperäistekstistä kirjoitettiin jäljennöksiä. Mitä jos yksi noista jäljennöksistä, joissa siis oli yksi tai useampia sanoja muuttunut, oli toiminut pohjatekstinä seuraaville kopioille kirjeestä niin ensimmäisellä kuin toisella ja kolmannellakin vuosisadalla? Silloin ne muutokset olisivat siirtyneet aina uusiin kopioihin, eikä edes vanhimmassa säilyneessä kopiossa olisi Paavalin sanoja täsmällisesti siten kuin Paavali halusi ne kirjoitettavan.

Kaiken lisäksi se alkuperäinen kopio kuluisi viimein esim. repeytymällä ja se pitäisi hävittää tai se tuhoutuisi vahingossa, esim. tulipalossa.

Mikä kopio meillä on Raamatussamme Paavalin galatalaiskirjeestä?

Se meidän Uudessa testamentissamme oleva Paavalin kirje galatalaisille ei ole kirjeen alkuperäinen kopio, ei mikään Paavalin itsensä läsnä ollessa tehty jäljennös, ei myöskään mikään Galatian seurakunnissa tuoreeltaan tehty kopio kirjeen saavuttua perille eikä edes niiden Galatiassa tehtyjen kopioiden jäljennös 1. vuosisadalta. Vanhin olemassa oleva kopio galatalaiskirjeestä on nimeltään P⁴⁶, joka on peräisin vasta noin vuodelta 200. Luku ”46” papyruksen nimessä tulee siitä, että se on neljäskymmeneskuudes luetteloitu Uuden testamentin tekstilähde.

Toisin sanoen välissä on ollut lähes *150 vuotta* siitä kun Paavali oli kirjoittanut kirjurin avulla galatalaiskirjeensä! Noiden 150 vuoden aikana galatalaiskirjeen kopioita on kierrätetty seurakunnissa, luettu ja jäljennetty uudestaan ja uudestaan ja kuluneita kopioita on hävitetty tai ne ovat tuhoutuneet muusta syystä. Emme tiedä, miten tarkkaa ja huolellista jäljentäminen on ollut. Kristillisten tekstien kopiointi tehtiin seurakunnissa paikallisin voimin (so. joku kirjoitustaitoinen kristitty jäljensi kirjoituksen) ja paikalliseen käyttöön.

Ei ole tiedossa myöskään, *miten tarkka* jäljennös on P⁴⁶, johon tuntemamme galatalaiskirje perustuu. Joku voi väittää sitä ”luotettavaksi, erehtymättömäksi Jumalan sanaksi”, mutta se on vain täysin uskonvarainen oletus, ei mitään varmaa tietoa. *Varmaa* on se, että P⁴⁶ sisälsi ainakin joitain virheitä, kuten sen edeltäjät, joista P⁴⁶ on eräs jäljennös (se mikä on saatavilla).

Näin ollen on varsin monimutkainen asia puhua ”alkuperäistä Paavalin kirjeestä galatalaisille”. Kuten Ehrman toteaa, meillä ei ole sitä. Paras minkä voimme tehdä Ehrmanin mukaan on, että menemme varhaiseen vaiheeseen galatalaiskirjeen jäljentämistä ja yksinkertaisesti toivomme, että voimme jäljittää ja ennallistaa galatalaiskirjeen perustuen säilyneisiin jäljennöksiin (keskiajalta meille on säilynyt enemmän kopioita galatalaiskirjeestä). Voimme näin tekemällä, *parhaimmillaan*, olettaa, että Raamatussamme oleva galatalaiskirje *heijastaa* sitä, mitä Paavali tosiasiallisesti kirjoitti tai ainakin aikoi kirjoittaa, kun hän saneli kirjettä kirjurille.

Fundamentalistiuskovaiset ovat samassa suurien ongelmien, epävarmuuden ja tietämättömyyden veneessä tutkijoiden ja kaikkien muiden Raamatun lukijoiden kanssa, eivätkä hekään voi kuin tehdä oletuksia vastauksiksi kaikkiin näihin kysymyksiin.

Uuden testamentin alkutekstin ennallistamisesta

Tekstikriitikot ovat voineet suhteellisen varmasti määrittää, mitkä kohdat Uudessa testamentissa *eivät kuuluneet* alkuperäiseen tekstiin.

Jeesus ja avionrikkojanainen-kertomus ei kuulu alkuperäiseen Johanneksen evankeliumiin

Eräs huomattavimpia esimerkkejä tällaisesta alkuperäiseen Uuden testamentin kirjaan sisällyttämättömästä tekstijaksosta on kuuluisa kertomus Joh.7:53–8:12, jossa Jeesuksen eteen tuodaan aviorikoksesta kiinni otettu nainen, kun Jeesus opettaa temppelissä ja Jeesukselta kysytään ratkaisua. Mutta Jeesus vastaa ”joka on synnitön, se heittäköön ensimmäisen kiven”.

Kertomus on kaunis, tunteikas ja mukaansa vievä. Mutta huolelliselle lukijalle nousee erinäisiä kysymyksiä kertomuksen pohjalta:

- Jos nainen oli saatu tuoreeltaan kiinni aviorikosta tekemästä, niin missä se *mies* sitten oli? Miksei miestä tuotu naisen kanssa tuomiolle, sillä lain mukaan *molemmat* tuli kivittää kuoliaiksi (3 Moos.20:10)? Tuskin kukaan voi yksin tehdä aviorikosta.
- Kun Jeesus kirjoitti maahan jotain, niin mitä hän kirjoitti?
- Jos kertomus heijastaa Jeesuksen opetusta armosta ja rakkaudesta niin mitä Jeesus itse asiassa ajatteli Mooseksen laista, oliko se enää voimassa vai ei? Tarvitsiko Mooseksen lakia enää noudattaa? Mikä on Jeesuksen kanta synneistä rankaisemiseen, eikö niistä enää rangaistakaan?

Tutkijat ovat hyvin varmoja, että Jeesus ja avionrikkojanainen-kertomus ei ollut osa alkuperäistä Johanneksen evankeliumia sillä. Perusteita tälle tulokselle ovat:

- sitä ei löydy mistään vanhimmista Johanneksen evankeliumin käsikirjoituksista,
- kertomusta ei ole ylipäättäen missään muuallakaan evankeliumeissa,
- kertomuksen kirjoitustyyli on hyvin erilainen kuin muu Johanneksen evankeliumi (mukaan lukien kertomukset ennen ja jälkeen Joh:ssa),
- kertomuksessa on paljon sanoja ja ilmaisuja, joita ei ole muualla Joh:ssa,
- tarina avionrikkojanaisesta on sijoitettu eri kirjurien toimesta vaihteleviin paikkoihin evankeliumeja: jotkut kirjurit laittoivat sen Joh. 21:25 jälkeen ja jotkut jopa *Luukkaan* evankeliumiin, Luuk. 21:38 jälkeen, joten nähtävästi tämä tarina on ikään kuin ”kellunut” irrallaan suullisena hyvin tunnettuna traditiona Jeesus-liikkeen piirissä ja sitä on kierrätetty seurakuntien välillä,
- jossain vaiheessa kirjuri lisäsi tarinan Joh:n marginaaliin ja jotkut kirjurit päättelivät, että tarina oli tarkoitettu varsinaiseen Johanneksen evankeliumiin 7. luvun loppuun ja niinpä he lisäsivät sen reunahuomautuksen paikalta itse tekstiin, jossa se meidänkin raamatunkäännöksessä sijaitsee.

Miksi on tärkeää tietää tekstin kaikki sanat?

Kristinuskon on kirjauskonto, jossa painotetaan tiettyjä kirjoituksia arvovaltaisina. Se on kirjoitettuun sanaan nojaava uskonto, jonka pyhät kirjoitukset ovat kuitenkin muuttuneet jäljentämisprosessin aikana: yleensä vähän, mutta joskus muutokset ovat merkittäviä ja teologisesti tarkoituksellisia. Kaikki jäljellä olevat kopiot poikkeavat toinen toisistaan. Jotta voisimme tulkita Uuden testamentin sanoja, meidän on tiedettävä mitä ne sanat ovat. Juuri sen tähden tekstikriitikoiden työ vanhimman mahdollisen tekstimuodon selville saamiseksi on elintärkeää kristinuskolle, siitä riippumatta miten me kristinuskoon suhtaudumme.

Otetaan esimerkki siitä, mitä erilaiset lukutavat yhden sanan kohdalla merkitsevät teologisen tulkinnan kannalta: Heprealaiskirjeen 1:3, jonka mukaan Kristus kantaa (pitää yllä) kaikkea sanansa voimalla. Mutta Codex Vaticanus-nimisessä (Vatikaanin kirjastosta löytyneestä) Uuden testamentin käsikirjoituksessa 300-luvulta on tarkoituksella tehty muutos tekstiin. Codex Vaticanus ei kerro Kristuksen *kantavan* (kreikan PHERON) kaikkea voimansa sanalla, vaan Vaticanuksen lukutavan mukaan Kristus *ilmaisee, osoittaa julki* (kreikan PHANERON) kaikki asiat sanansa voimalla. Sitten, joitain vuosisatoja myöhemmin, joku kirjuri päätti vaihtaa epätavallisen sanan PHANERON (ilmaista, osoittaa julki) tavanomaisemmalla sanalla ”kantaa” (PHERON) poistamalla yhden sanan käsikirjoituksesta ja kirjoittamalla sen tilalle toisen sanan, jota hän piti ilmeisesti parempana

lukutapana. Jälleen joitain vuosisatoja myöhemmin kolmas kirjuri huomasi edeltäjänsä muutoksen ja palautti tekstin takaisin entiselleen: kantamisen sijaan Kristus ilmaisee kaiken sanansa voimalla. Tämä kirjuri jopa teki huomautuksen marginaaliin ohjeistaen seuraavia kirjureita säilyttämään sen vanhan lukutavan PHANERON.

Muutos koskee siten Hepr.1:3 jakeessa vain yhtä sanaa, joten mitä sillä on merkitystä? Sillä on todellakin väliä, koska ainoa keino ymmärtää ja selvittää, mitä Heprealaiskirjeen tekijä on halunnut tosiasiallisesti sanoa, on tietää kaikki sanat oikein. On varsin eri asia tehdä teologiaa ja valmistaa saarnoja sen pohjalta, että Kristus ilmaisee julki kaiken sanansa voimalla kuin että Kristus kantaa (pitää yllä) kaikkea voimansa sanalla!

Markuksen evankeliumin loppu - kolme eri vaihtoehtoa

Kaikkein merkityksellisin Uuden testamentin tekstikriittinen dilemma on Markuksen evankeliumin lopetus - erilaisia loppuvaihtoehtoja on kolme! Nimittäin alkuperäinen Markuksen evankeliumi loppuu luvun 16 jakeeseen 8, ja kaikki sen jälkeen tuleva Raamatustamme löytyvä teksti (16:9–20) on kirjurin tekemä *myöhempi lisäys*. Markuksen evankeliumin lopetuksella on ollut suuri vaikutus Raamatun teologisille tulkinnoille. Esimerkiksi helluntailaiset käyttävät jakeita 16:17–18 todisteina uskovia seuraavista ”merkeistä” kuten kielillä puhumisesta⁵.

Perusteet sille, että Mark.16:9–20 on jonkun kirjurin tekemä myöhempi lisäys, ovat vahvoja, mutta tekstikriitikoiden keskuudessa on väittelyä siitä, miten Markuksen evankeliumi pitäisi lopettaa, sillä ilman jakeita 16:9–20 evankeliumin lopetus jää oudoksi ja vaikeaksi käsittää (melkein kaikki tekstikriitikot ovat vakuuttuneita siitä, että 9–20 on myöhempi lisäys). Tältä osin Markuksen evankeliumin lopetus on erilainen ongelma kuin aikaisemmin esitetty Jeesus ja avionrikkokojanainen kertomus.

Todisteet sille, että 16:9–20 on myöhempi lisäys, ovat samantyyppisiä kuin kyseisessä Johanneksen evankeliumin kertomuksessa, joten en toista niitä tässä. Jakeet puuttuvat kahdesta vanhimmasta ja parhaimmasta Markuksen käsikirjoituksesta. Kirjoitustyyli ja sanasto ovat selvästi erilaisia kuin muualla Markuksen evankeliumissa (tekstijaksossa on monia sanoja, joita ei esiinny muualla evankeliumissa). Siirtymä jakeesta 8 jakeeseen 9 on alkutekstissä outo ja vaikeasti ymmärrettävissä, toisin sanoen Maria Magdalena esitellään jakeessa 9 aivan kuin hänestä ei olisi edellä jo ollut puhetta, vaikka Maria Magdalenasta oli juuri puhuttu (koineekreikkalaisessa alkutekstissä on vielä muutakin, mikä tekee siirtymän jakeiden välillä kömpelöksi).

On sellainenkin mahdollisuus, että viimeinen sivu Markuksen evankeliumista katosi (se sivu, jolla Jeesus ja opetuslapset kohtaavat), eikä sitä sen tähden ole vanhimmassa käsikirjoituksissa. Siksi vanhimpiin käsikirjoituksiin päätyi vain se katkaistu versio, joka loppuu jakeeseen 8. On myös mahdollista, että Markus todella tarkoitti evankeliuminsa päättymään jakeessa 8 juuri niin shokeeraavasti kuin se päättyy, sillä se sopisi Markuksen evankeliumin tekijän teologisiin motiiveihin:

- 1) Jeesuksen asemaa koskeva tieto tuli salata (messiassalaisuus),
- 2) apostolit eivät ymmärtäneet Jeesuksen opetuksia.

⁵ Kasteteologisissa väittelyissä viitataan usein 16:16 jakeeseen, joka on suomennettu ”joka sen uskoo ja saa kasteen, on pelastuva”. Alkutekstissä ei ole aika-aspektia siltä osin, että kumpi - uskomisen vai kastetuksi tuleminen - on *ensin*. Uskova ja kastetuksi tullut on pelastuva, on jakeen sanoma - ei se, että jompikumpi on oltava ensimmäisenä.

Uuden testamenttien käsikirjoitusten nykytilanne

Meillä on nykyään yli **57 000** kreikankielistä käsikirjoitusta Uuden testamentin kirjoista (lisäksi on paljon latinankielisiä käännöksiä, joista merkittävin ja eniten jäljennetty on Versio Vulgata, josta on löytynyt yli 10 000 kopiota. On myös armenian-, koptin- ja syyriankielisiä käsikirjoituksia). Nämä yli 57 000 käsikirjoitusta jakaantuvat laajaan kirjoon alkaen pienistä fragmenteista (katkelmista), joissa on vain joitain jakeita pankkikortin kokoisella papyruspalasella aina suuriin, kokonaan säilyneisiin käsikirjoituksiin, joissa on useita Uuden testamentin kirjoja, joissain harvoissa jopa koko Uusi testamentti. Useimmissa tapauksissa on kysymys yhdestä Uuden testamentin kirjasta tai kirjaryhmästä kuten Paavalin kirjeet tai evankeliumit.

Ajallisesti käsikirjoitukset ulottuvat toisen vuosisadan alkupuolelta (katkelma Johanneksen evankeliumin luvusta 18 eli P⁵²) aina 1500-luvulle asti. Kooltaan käsikirjoitukset vaihtelevat suuresti: jotkut mahtuvat kämmenelle, toiset ovat hyvin suuria (Codex Sinaiticus on kooltaan 15 * 13,5 tuumaa). Toiset käsikirjoitukset ovat nopeasti tehtyjä halpoja kopioita ja toiset ovat upeita, kalliita ja koristeltuja (hienoimmista on käytetty hopeista tai kultaista mustetta).

Kreikankieliset käsikirjoitukset voidaan ryhmittää neljään eri luokkaan.

1. *Papyrukset*: vanhimmat käsikirjoitukset (papyruskaislasta saatava papyrus oli halpaa ja tehokasta materiaalia kirjoituslueksi antiikin maailmassa, sillä paperia ei tunnettu). Ajallisesti papyrukset asettuvat 2-7. vuosisadoille.
2. *Majuskelit*: suurilla kirjaimilla (TÄLLATAVALLA) kirjoitetut käsikirjoitukset, jotka tehtiin eläinten nahalle (pergamenteille). 4-9. vuosisadoilta suurimmaksi osaksi.
3. *Minuskelit*: pergamenteille pieniin kirjaimiin tehdyt käsikirjoitukset (näyttää kursivoidulta tekstiltä). Minuskelit ajoittuvat yhdeksänneltä vuosisadalta eteenpäin.
4. *Lektionaarit*: tavallisesti minuskeleita muodoltaan, ne ovat Uuden testamentin kirjoista koottuja lukemistoja sen sijaan, että ne olisivat kokonaisten UT:n kirjojen käsikirjoituksia. Lektionaareja käytettiin viikoittain kirkollisessa elämässä kuten jumalanpalveluksissa.

Kun lasketaan kaikki mahdolliset, muutkin kuin kreikankieliset, käsikirjoitukset niin paljonko meillä on erilaisia tekstimuunnelmia (variantteja) nykyään? Tutkijat ovat erimielisiä asiasta, sillä arviot vaihtelevat 200 000 ja yli 400 000 variantin välillä! Kukaan ei ole pystynyt laskemaan tarkasti kaikkien tekstivarianttien yhteismäärää. Niitä on joka tapauksessa enemmän kuin on sanoja Uudessa testamentissa.

Minkälaisia muutoksia käsikirjoituksista löytyy?

Jos erilaisten lukutapojen määrä on valtava ja mahdoton saada selville täsmällisesti, on helpompi puhua siitä, minkä tyyppisiä muutoksia käsikirjoituksissa on. Tyypillisin tutkijoiden tekemä jaottelu on puhua *vahingossa* tehdyistä muutoksista ja *tahallisista, tarkoituksella* tehdyistä muutoksista käsikirjoituksiin.

Satunnaisia virheitä syntyi helposti, koska käytettiin jatkuvaa kirjoitusta ilman sananvälejä tai välimerkkejä. Lisäksi joitain merkittäviä ja toistuvia sanoja lyhennettiin ja lyhennykset oli mahdollista käsittää väärin. Eräs tyypillinen virhe satunnaisten virheiden joukossa on tilanne, jossa kaksi riviä kopioitavaa tekstiä päättyi samaan sanaan tai kirjaimeseen. Katseen oli helppo hypätä samoja sanoja sisältävän rivin ylitse ja jättää jokin kokonainen jae jäljentämättä, kuten Luuk.12:8–9, missä erään varhaisen papyruksen tehnyt kirjuri hyppäsi jakeen 9 yli suoraan jakeeseen 10, koska

sanat ”enkeliä edessä” toistuivat jakeiden lopussa (käsikirjoituksissa ei ollut myöskään mitään lukuihin ja kappaleisiin jaottelua, vaan ne on lisätty Raamattuun paljon myöhemmin).

Satunnaiset virheet on yleensä helppo havaita ja tunnistaa satunnaisiksi, koska sellaisissa virheissä ei ole monestikaan mitään järkeä. Joskus virheitä kuitenkin syntyi siksi, että kaksi kreikan sanaa kuulostaa samanlaiselta kuten Ilm.1:5. Siinä jakeessa sana ”vapautti” (LUSANTI) kuulostaa tasan samalta kuin ”pesi” (LOUSANTI). Niinpä osassa keskiaikaisia käsikirjoituksia esiintyy lukutapa ”pesi meidät synneistämme” sen sijaan, että siinä lukisi ”vapautti/lunasti meidät synneistämme”.

Onko meillä rauha Jumalan kanssa vai pitääkö meidän etsiä rauhaa?

Teologisen tulkitsemisen kannalta mielenkiintoinen tapaus on room.5:1, jossa Paavali lausuu: koska meidät on vanhurskautettu uskon kautta, on meillä rauha Jumalan kanssa. Mutta sanooko Paavali tosiasiasa niin? – se ei olekaan varmaa. Kreikassa ilmaus ”*meillä on rauha*” kuulostaa samalta kuin kehoitus ”*olkoon meillä rauha*”. Niinpä meillä on roomalaiskirjeestä monia käsikirjoituksia, joukossa osa vanhimmista, joissa Paavali ei vakuuta lukijoitaan siitä, että heillä ja hänellä on rauha Jumalan kanssa, vaan hän kehottaa itseään ja toisia etsimään rauhaa. Tutkijoilla on vaikeuksia ratkaista, kumpi lukutapa on alkuperäinen. On lisäksi teologisesti aivan eri asia tehdä saarna tai hartauskirjoitus sen pohjalta, että meillä *on jo nyt rauha* Jumalan kanssa uskon kautta Kristukseen kuin lähtien siitä, että *rauhaa ei ole*, vaan meidän on etsittävä sitä!

Kaikkiaan erilaisia tahattomia virheitä on tuhansittain kautta Uuden testamentin. Omituisin virhe löytyy Luukkaan evankeliumin 3 luvusta, jossa on Jeesuksen sukupuuta. Eräs kirjuri kopioi sukupuuta, joka oli ilmeisesti ryhmitettyä kahteen sarakkeeseen. Jostain syystä kyseinen kirjuri ei kopioinut sukupuuta sarake kerrallaan, vaan ristiin rastiin sarakkeiden väliltä isä ja poikia yhdistellen, joten sukulaisuussuhteet menivät sekaisin. Niinpä lopputuloksena ihmislajin esi-isäksi saatiin Fares ja Jumalan itsensä sanotaan olevan Aram-nimisen miehen poika. Tällainen kummallinen lukutapa Jeesuksen sukuluettelosta on luonnollisesti helppo tunnistaa virheeksi.

Tahallisista, teologisista syistä tehdyistä muutoksista uusitamentillisiin käsikirjoituksiin

Kun tahattomat virheet on yleensä helppo huomata, on tilanne jonkin verran vaikeampi tarkoituksellisten muutoksien (eli vaihtoehtoisten lukutapojen) kohdalla: ne eivät ole vailla mieltä, vaan ne *ovat* järkeenkäyviä. Niinpä aina on sellaisia tekstikriitikoita, jotka katsovat niiden tarkoituksellisten virheiden olevan parhaiten järkeenkäyviä lukutapoja (toisin sanoen *alkuperäistä* eli vanhinta saatavilla olevaa tekstiä). Ei ole kuitenkaan väittelyä tutkijoiden välillä siitä, onko teksti muuttunut vai ei. Kaikki tutkijat tietävät tekstin *muuttuneen*. Ainoa kiistakysymys on, mikä lukutapa edustaa muutosta ja mikä vanhinta ennallistettavissa olevaa lukutapaa. Joskus tästä asiasta syntyy väittelyä tekstikriitikoiden keskuudessa. Suurimmassa osassa tapauksia tekstikriitikoiden kesken vallitsee kuitenkin laaja konsensus.

Tahallisia muutoksia teksteihin voidaan jaotella useaan ryhmään.

1. Tekstin sisältämän asiavirheen korjaukset

Joskus kirjurit tekivät muutoksia, *koska he arvelivat tekstin sisältävän virheen*. Tällaisesta tapauksesta käy esimerkiksi Markuksen evankeliumin alku, jossa Markuksen evankeliumin tekijä tekee todellakin Vanhaan testamenttiin liittyvän virheen: hän antaa ymmärtää lainaavansa profeetta

Jesajan kirjasta olevaa ennustusta, mutta lainauksen alkuosaa ei ole Jesajan kirjassa. Lainaus on tosiasiaa yhdistelmä 2. Mooseksen kirjasta (2 Moos.23:20) sekä Malakian kirjasta (Mal.3:1). Markuksen evankeliumin alkuperäistekstissä on siten lainausvirhe ja tätä virhettä jotkut kirjurit pitivät ongelmallisena. Niinpä he muuttivat tekstin muotoon ”kuten on kirjoitettuna profeetoissa”, poistaen maininnan Jesajan kirjaan. Alkuperäisessä, se on vanhimmissa ja parhaimmissa Markuksen käsikirjoituksissa, kyseinen virhe profetialainauksen alkuperästä esiintyy.

2. Tulkinnalliset korjaukset.

Joissakin tapauksissa kirjurit muuttivat tekstiä tulkinnallisten syiden tähden. Hyvin tunnettu esimerkki on Matteuksen evankeliumin ”Öljymäen apokalypsistä”, jossa Jeesus kertoo lopun ajan merkeistä (jotka toteutuisivat *sen ajan sukupolven eliniän* puitteissa). Jakeessa Matt.24:36 Jeesus sanoo, että vain Isä Jumala tietää päivän ja hetken, jolloin loppu tulee. Poika ja enkelit ovat tietämättömiä tarkasta ajasta. Tämä herätti joissakin kirjureissa teologisen ongelman: eikö Jumalan Poika olekaan kaikkietävä, miten niin Poika ei tiedä lopun tulemisen päivää ja hetkeä? Tämän teologisia pulmia aiheuttavan tekstin ”parantamiseksi” jotkut kirjurit muuttivat tekstiä jättämällä pois sanat ”ei myöskään Poika”. Niinpä vain enkelit ovat tietämättömiä, ei Jumalan Poika.

3. Pyrkimys välttää virheellisen tulkinnan mahdollisuus

Joskus kirjurit korjailivat näkemyksiensä mukaan tekstiä koska he halusivat välttää väärinkäsitykset, joita tekstistä saattaisi syntyä, eikä sen takia että tekstissä olisi virhe. Tästä sopii näytteeksi Matt.17:12–13, jossa Jeesus samastaa Johannes Kastajan profeetta Eliaan kanssa (jonka tuli saapua lopun aikana). Tekstissä on ongelma: se on luettavissa tarkoittamaan sitä, että Johannes Kastaja on Ihmisen Poika, eikä profeetta Elia. Kirjurit tiesivät, että sitä tekstissä ei tarkoiteta. Niinpä osa kirjureista vaihtoi tekstin sanoja sellaiseen järjestykseen, jossa väärän teologisen tulkinnan mahdollisuutta ei esiinny (he siirsivät sanat ”*hänen oppilaansa ymmärsivät, että hän oli puhunut Johannes Kastajasta*” ennen sitä kohtaa, jossa puhutaan Ihmisen Pojasta).

4. Ilmiselvät teologiset muutokset

Joskus kirjurit muuttivat tekstiä aivan ilmeisistä teologisista syistä varmistaakseen, että ”harhaoppiset” eivät pystyisi hyödyntämään tekstiä. Tai sitten kirjurit halusivat varmistaa, että tekstissä todella sanotaan juuri se, mitä kirjurit olettivat tekstin tarkoittavan. Tällaisista tahallisista teologisista muutoksista Uuden testamentin kirjoituksissa on monia esimerkkejä (palaan niihin tuonnempana).

5. Kirjureille tärkeiden opillisten korostuksien painottaminen

Joskus kirjurit halusivat varmistaa heidän suosikkioppiensa tarpeeksi voimakkaan korostamisen tekstissä. Matteuksen evankeliumissa olevasta Jeesuksen sukuluettelosta löytyy esimerkki: vaikka Jeesus muutenkin on kuvattu poikkeukselliseksi ihmiseksi, halusivat eräät kirjurit varmistaa, ettei mitään jää arvailujen varaan Jeesuksen poikkeuksellisen sikiämisen osalta. Nämä neitseellistä sikiämistä korostavat kirjurit muuttivat tekstin tällaiseksi:

”Jaakob, joka oli Joosefin isä, hänen, jolle oli kihlattu neitsyt Maria, syntyi Jeesus, jota kutsutaan Kristukseksi”.

Joosefia ei sanota enää edes Marian puolisoiksi, vaan ainoastaan kihlatuksi ja Marian asemaa neitsyenä korostetaan selvästi. Tällä tavalla voidaan seurata, miten vähitellen vanhan kirkon aikana Marian neitsyys ja Jeesuksen neitseellinen sikiäminen saivat enemmän painoarvoa teologiassa.

6. Liturgisesti motivoituneet muutokset (ja evankeliumien erojen harmonisointi)

Joissain tapauksissa muutoksien tekemisen motiivi ei ollut teologia, vaan liturgiset perusteet. Kun askeettinen traditio vahvistui varhaisessa kristikunnassa, se näkyi myös käsikirjoitusten jäljentämisen aikana tehdyissä tarkoituksellisissa muutoksissa. Esimerkiksi Markuksen evankeliumin luvussa 9 Jeesus sanoo, että tätä lajia olevat demonit saadaan karkotettua vain rukouksella (Mark.9:29). Mutta myöhemmin kirjurit, asketismin hengessä, tekivät tekstiin lisäyksen:

”tätä lajia ei saa lähtemään muuten kuin rukouksella ja paastolla”.

Parhaiten tunnettuja liturgisia muutoksia on Luukkaan evankeliumissa olevan ”tynkä-Isä meidän rukouksen” laajentaminen pidemmän Matteuksen evankeliumin sisältämän Isä meidän -rukouksen sanoilla. Laajentamalla Luukkaan versiota samasta rukouksesta eräät kirjurit saivat harmonisoitua Matteuksen ja Luukkaan versiot rukouksesta lähemmäksi toisiaan.

Evankeliumien kertomuksien runsaiden ristiriitojen harmonisointi onkin kaikkialla näkyvä kirjurien tendenssi. Missä vain evankeliumien kertomukset poikkesivat toisistaan, löytyi kirjureita, jotka halusivat varmistaa evankeliumien välisen yhtenäisyyden, eliminoimalla ristiriitoja kynällään.

Joissain tapauksissa kirjurit eivät olleet ottaneet vaikutteita harmonisointeihinsa toisten evankeliumien rinnakkaisista kertomuksista, vaan suullisesta traditiosta. Joissakin tapauksissa, kuten Joh. 5 kertomus, jossa Jeesus parantaa Betesdan altaan luona olevan sairaan miehen, nämä suulliset traditiot vaikuttivat kirjoitettuun tekstiin (suullisesta perimätiedosta saatiin jakeisiin 3-4 joihinkin käsikirjoituksiin lisäys, jonka mukaan enkeli laskeutui välillä kuohuttamaan vettä, mutta vanhimpiin Johanneksen evankeliumin versioihin ei sellaista mainintaa sisälly).

Kaiken kaikkiaan näitä kirjuriin luomia muutoksia Uuden testamentin tekstitradiatioissa on *tuhansittain*. Alkukirkon käytössä olleet kirjurit olivat ensimmäisinä vuosisatoina lähinnä heikosti koulutettuja amatöörejä, mikä näkyy heidän kopiointityönsä useasti heikkotasoisessa jäljessä, kunnes 300-luvulla kirkko alkoi saada ammattimaisia kirjureita ja käsikirjoitusten laatu alkoi parantua.

Tekstikritiikin pioneereja ja metodeja

Esittelen seuraavaksi lyhyesti eräitä historiallisesti tärkeitä tutkijoita, jotka olivat tekstikritiikin ja sen menetelmien uranuurtajia.

Erasmus Rotterdamilainen ja John Mill

Ongelma Uuden testamentin alkutekstin selville saamisesta oli levännyt läpi keskiajan uudelle ajalle asti. Jo Origenes oli puhunut evankeliumien erilaisten käsikirjoitusten suurista keskinäisistä eroavuuksista. Erasmus Rotterdamilainen oli ehtinyt ensimmäisenä julkaisemaan kreikankielisen Uuden testamentin painettuna (*Novum Instrumentum*) selityksineen ja latinankielisen käännöksen vuonna 1516. Erasmusuksen toiminta asettuu *humanismin* kontekstiin, jossa paluu alkuperäisille lähteille ja niiden etsiminen oli keskeinen idea.

Vuonna 1707 englantilainen oppinut John Mill Oxfordista julkaisi kreikankielisen Uuden testamentin kriittisen apparatuksen systemaattisesti esitettynä (Mill omisti 30 vuotta elämästään Uuden testamentin käsikirjoituksiin liittyvälle työlle).

Richard Simon: hyökkäys protestanttien raamattunäkemyistä vastaan

Ranskalainen katolinen oppinut Richard Simon (1638–1712) julkaisi vuonna 1689 *työnsä A Critical History of the Text of the New Testament*, jota myös Mill käytti, tunnustaen Simonin tutkimuksen oppineisuuden. Richard Simonin johtopäätös oli kiusallinen ”yksin Raamattu”-periaatetta (*sola scriptura*) kannattaville protestanteille. Simonin argumentti oli, että koska Uuden testamentin teksti on epävarmaa ja epäluotettavaa, katoliset ovat oikeassa korostaessaan sitä, että usko edellyttää pitäytymistä apostoliseen perimätietoon, joka on säilynyt katolisessa kirkossa. Pelkkä vetoaminen Raamattuun ei siten riitä, mikä oli suora isku protestanttisuuden ”yksin Raamattu”-periaatetta vastaan.

Myöhemmissä teoksissaan Simonin antiprotestanttiset teesit tulivat entistä selkeämmiksi, eivätkä protestanttiset tutkijat jättäneet Simonin kritiikkiä huomioimatta vastineissaan, joilla he puolustivat protestanttista raamattunäkemyistä. Perustavanlaatuinen ongelma oli vakava: miten selvittää siitä asiantilasta, että *monissa tapauksissa emme tiedä, mitkä tarkasti ottaen ovat ne Jumalan ilmoittamat sanat, joten miten yksin Raamattu-periaate voisi olla pätevä?* Juuri teologiset agendat olivat tärkeä liikkeellepaneva voima tekstikriitikoiden ponnisteluille, etenkin protestanttien keskuudessa Englannissa ja Saksassa.

Johann Albrecht Bengel

Johann Albrecht Bengel (1687–1752) oli luterilainen pastori Saksassa ja hän vietti suuren osan akateemista uraansa tekstikriittisten kysymyksien parissa. Varsinkin sen kriittisen kysymyksen kanssa, että jos Raamatun sanat eivät ole varmoja, varmasti tiedettyjä, mihin usko sitten voi perustua? Bengel teki suuren työn ongelman ratkaisun edistämiseksi. Hän oli klassisesti oppinut ja erittäin huolellinen raamatullisen tekstin tulkitsija. Raamatun kommentaattorina hän on kenties kaikkein tunnetuin.

Bengeliltä on peräisin tekstikriitikoiden käyttämä metodi ”*vaikeampi lukutapa on etusijalla helpompaan [korjailtuun] lukutapaan verrattuna*”. Periaatteen logiikka on, että kirjuriin muokatessa Uuden testamentin tekstejä, he pyrkivät parantamaan niitä: harmonisoimaan epäyhtenäisyyksiä tai muuntamaan tekstit paremmin yhteensopiviksi heidän omien teologisten näkemyksiensä kanssa (ja sellaiset korjailut lukutavat on helppo selittää: ne ovat *muutoksia* uusitamentilliseen tekstiin). Jokaisessa tapauksessa kun pyritään saamaan selville vanhin (tai ”alkuperäinen”) lukutapa, tulisi valita se lukutapa, jota ei ole muutettu ja jossa esim. tekstissä olevaa virhettä ei ole korjattu.

Toinen merkittävä Bengelin saavutus oli oivallus, että valtavasta määrästä erilaisia käsikirjoituskopioita voidaan ryhmitellä *käsikirjoitusperheitä*: tietyt käsikirjoitukset ovat ”sukua” toisilleen. Vuonna 1734 Bengel julkaisu versionsa kreikankielisestä Uudesta testamentista.

Myöhemmin tekstikritiikissä käsikirjoitusten ryhmittely perheiksi kehitettiin metodologiseksi periaatteeksi auttamaan tutkijoiden työtä alkuperäisen tekstin selvittämisessä.

Brooke Foss Westcott ja Fenton John Anthony Hort: ”Neutraali teksti”

Moderneilla Uuden testamentin tekstikriitikoilla on eniten kiitollisuudenvelkaa analysointimetodien kehitystyön osalta kahdelle Cambridgen yliopiston tutkijalle, Brooke Foss Westcottille (1825–1901) ja Fenton John Anthony Hortille (1828–1892). Heidän kaksiosainen kiitetty suurtyönsä on nimeltään *The New Testament in the Original Greek* (1881). Westcott ja Hort antoivat suuren panoksen Bengelin keksimän käsikirjoitusten perheiksi ryhmittelyn jatkokehittämiselle.

Westcottin ja Hortin määrittämät neljä käsikirjoitusperhettä ovat:

1. *Syyrialainen* teksti (toiset tutkijat kutsuvat sitä bysanttilaiseksi tekstiksi), jossa on useita myöhemmän keskiajan käsikirjoituksia.
2. *Länsimainen* teksti, joka koostuu melko varhaisista käsikirjoituksista (2. vuosisadalta), eikä niiden laatu ole kovinkaan hyvä.
3. *Aleksandrialainen* teksti, joka tarkoittaa Aleksandriassa Egyptissä tehtyjä käsikirjoituksia (nämä käsikirjoitukset ovat hyvälaatuisia ja pätevien kirjurien kopioimia. He satunnaisesti muuttelivat tekstejä tehdäkseen niistä kieliopillisesti ja tyyllillisesti hyväksyttävämpiä).
4. *Neutraali* teksti tarkoittaa Uuden testamentin käsikirjoituksia, joille ei ole tehty merkittäviä muutoksia jäljentämisen aikana (niinpä se on kaikkein läheisimmin alkuperäistä tekstiä vastaava lukutapa). Westcott ja Hort pitivät Codex Sinaiticusta ja etenkin Codex Vaticanusta neutraalin tekstin parhaina todistajina.

Paljon asioita on muuttunut kuitenkin Westcottin ja Hortin päivien jälkeen. Kuten se, että tutkijat eivät puhu enää mistään ”neutraalista tekstistä”. Lisäksi ”länsimainen” teksti on harhaanjohtava nimitys. Villiä ja amatöörimäistä käsikirjoitusten kopiointia harrastettiin muuallakin (so. idässä) kuin vain läntisessä kristikunnassa. Moni tutkija katsoo, että ”neutraali” teksti ja aleksandrialainen teksti ovat samaa. Merkittäviä uusia käsikirjoituslöytäjäkkin on tehty Westcottin ja Hortin ajan jälkeen. Heidän perusmetodologiansa on kuitenkin säilynyt edelleen tekstikriitikoiden työkalupakissa ja se (metodologia) on varsin helppo ymmärtää⁶.

Tekstikriitikoiden käyttämistä moderneista metodeista: rationaalista valitsemista

”Alkuperäisen” tai vanhimman tekstin selville saaminen ei ole läheskään aina helppo eikä suoraviivainen tehtävä, vaan se voi olla jatkuvaa harjoitusta. Lisäksi eri tekstikriitikot voivat kallistua todistusaineiston äärellä erilaisiin lopputuloksiin.

Enemmistö nykyajan tekstikriitikoista voisi kutsua itseään ”rationaaliseksi valitsijoiksi” (eklektikoiksi) mitä tulee ratkaisujen tekemiseen tekstin vanhimman muodon määrittämiseksi. Se tarkoittaa sitä, että he valitsevat erilaisten olemassa olevien lukutapojen joukosta sen version, joka parhaiten vastaa vanhinta lukutapaa käyttämällä joukkoa rationaalisia tekstuaalisia argumentteja. Ne argumentit luokitellaan sekä ulkoisiin että sisäisiin todisteisiin.

Ulkoiset todisteet

Ulkoiset todisteet liittyvät argumentit siihen, mitkä säilyneet käsikirjoitukset tukevat tiettyä lukutapaa. Mitkä käsikirjoitukset tukevat lukutapaa? Ovatko ne luotettavia? Miksi ne ovat luotettavia tai millä perusteella ne ovat epäluotettavia?

⁶ Ehrmanin mukaan useimmille englanninkielisille lukijoille saatavilla olevat raamatunkäännökset perustuvat virheelliseen tekstipohjaan. Ja koska englanninkielisten Raamattujen tekstipohja on virheellinen, se heijastuu myös Raamatun teksteistä tehtyihin teologisiin tulkintoihin.

Useimmat tekstikriitikot eivät ole vakuuttuneita siitä, että enemmistönä oleva lukutapa käsikirjoituksissa olisi paras saatavilla oleva teksti - tekstikriitikki ei ole äänestyspäätös eikä suosituimmuskysely. Ei voida sokeasti vain seurata käsikirjoituksen ikää ja yksinkertaisesti julistaa joka kerta vanhin käsikirjoitus ”alkuperäiseksi” tekstimuodoksi. Tarvitaan muunkinlaista harkintaa ja rationaalista arviointia kuin vain käsikirjoituksen iän määrittäminen (vaikka iälläkin on merkitystä). Yksi harkintatapa perustuu *logiikkaan* ja toinen *historiaan*, sillä vanhin säilynyt käsikirjoitus ei ole välttämättä kategorisesti aina paras.

Logiikan käyttö näkyy vaikkapa siten, että joissakin tapauksissa esim. jokin 8. vuosisadan käsikirjoitus sisältää alkuperäisemmän tekstin kuin 5. vuosisadan käsikirjoitus. Niin on tilanne jos 8. vuosisadan käsikirjoitus perustuu 3. vuosisadalta peräisin olevaan käsikirjoitukseen ja 5. vuosisadalla tehty jäljennös on kopioitu 4. vuosisadalta peräisin olevasta käsikirjoituksesta.

Historiallinen harkinta on tarpeen, koska tarvitaan muunkinlaista harkintaa kuin vain iän määrittystä. Ensimmäisten vuosisatojen epäammattimaiset kirjurit tekivät paljon virheitä Uuden testamentin tekstien kopiointityössään.

Maantieteelläkin on merkitystä ulkoisten todisteiden joukossa - miltä alueelta käsikirjoitukset ovat peräisin. Meillä voi olla käsikirjoituksia, jotka kaikki ovat peräisin Roomasta ja niissä on tietynlainen lukutapa, mutta sitten meillä on joukko käsikirjoituksia Egyptin, Palestiinan ja Vähä-Aasian alueilta ja niissä on erilainen lukutapa. Tällaisessa tapauksessa tekstikriitikko voi aiheellisesti olettaa, että Roomasta löytyvät käsikirjoitukset edustavat vain paikallista lukutapaa, roomalaisten kirjurien tekemine virheineen: kyseessä on vain paikallinen, roomalainen, muunnelma, eikä alkuperäinen lukutapa.

Tärkein ulkoinen kriteeri tekstien analysoinnissa on todennäköisesti tämä: *jotta jotain lukutapaa voitaisiin pitää ”alkuperäisenä”, sen pitäisi löytyä parhaimmista käsikirjoituksista sekä parhaista käsikirjoitusryhmistä*. Karkeasti ja lyhyesti sanottuna, joidenkin käsikirjoitusten voidaan katsoa olevan muita parempia tiettyjen perusteiden nojalla. Vähemmän todennäköistä on, että bysanttilaisessa ja länsimaisessa tekstissä olisi säilynyt alkuperäinen lukutapa.

Sisäiset todisteet

Tyypillisesti tekstikriitikot soveltavat kahta erilaista sisäistä todistusaineistoa. Ensiksi tarkastellaan sisäisiä todennäköisyyksiä: todennäköisyyttä perustuen sille, mitä tekstin kirjoittaja itse on luultavimmin kirjoittanut (tutkitaan mm. sanastoa, tyyliä ja kirjoittajan teologiaa sen arvioimiseksi, onko alkuperäinen kirjoittaja tehnyt analyysin kohteena olevan lukutavan).

Toinen sisäisten todisteiden laji on käsikirjoitusten kopioimiseen liittyvä todennäköisyys (transkriptionaalinen todennäköisyys). Kysytään siis, minkä lukutavan kopioiva kirjuri on todennäköisesti luonut mm. harmonisoidakseen kirjoitusten välisiä ristiriitoja (eikä sitä, että mitä alkuperäinen kirjan tekijä on kirjoittanut). Tämä metodi palautuu Bengelin ideaan siitä, että ”vaikeampi lukutapa” on todennäköisimmin alkuperäinen.

Lukutapa, josta puuttuu ristiriita tai (teoksen kirjoittajan teologiaan verrattuna) poikkeava teologinen näkemys on todennäköisimmin kirjuriin luoma muutos alkutekstiin. Tämä kriteeri lukutapojen vertailemiseksi voidaan ilmaista näin: se lukutapa on todennäköisemmin alkuperäinen, mikä selittää muiden lukutapojen olemassaolon.

Tekstikritiikin vaikeus ja tulkinnanvaraisuus

Kuten voidaan huomata, tekstikritiikki ei ole suoraviivaista eikä helppoa ja yksinkertaista. Tekstikriitikoiden työ on huolellista seulontaa, rationaalisten valintojen tekemistä ja todisteiden arvioimista. Eri tutkijat päätyvät erilaisiin johtopäätöksiin todistusaineiston äärellä, eikä ainoastaan pienissä yksityiskohdissa (so. vähäisissä asioissa, jotka liittyvät yksittäisten sanojen oikeinkirjoitukseen vailla merkitystä kappaleen sanomalle), vaan tutkijoiden näkemykset poikkeavat *myös suurissa kysymyksissä*, joilla on paljon merkitystä kokonaisten Uuden testamentin kirjojen teologisen tulkinnan kannalta.

Raamatun lukijat ovat riippuvaisia tutkijoiden järkeilyistä ja metodeista

Tekstikriitikot uskovat, että heillä on joukko päteviä argumentteja ja metodeja vanhimman ja alkuperäisimmän tekstin ennallistamiseksi. Onpa kristitty fundamentalisti tai liberaali, hän joutuu nojautumaan Raamattuaan lukiessaan ja tulkitessaan sellaiseen pyhään kirjaan, jonka teksti pohjautuu *inhimilliseen järkeilyyn, rationaaliseen valikointiin ja tieteellisiin metodeihin* siinä uskossa, että Raamattu sisältää kirjoittajiensa viestin mahdollisimman läheisesti alkuperäisessä muodossa. Raamattu ei todellakaan syntynyt taivaasta kerralla valmiiksi annettuna tulosteena. Ilman ihmisjärkeä ja tieteellistä, tekstikriittistä tutkimusta, ei koko Raamattua oikeastaan edes olisi teologisten tulkintojen pohjaksi - vain suuri määrä erilaisia hajanaisia käsikirjoituskopioita, joita kukaan ei olisi analysoinut ja ryhmitellyt.

Markuksen evankeliumin vihainen Jeesus

Jotta tekstikriittisten ratkaisujen tärkeys ilmeni konkreettisemmin, on hyvä katsella eräitä esimerkkitekstejä Uudesta testamentista. Ensimmäinen tapaus on Markuksen evankeliumista: Mark.1:41

”Jeesuksen kävi häntä sääliksi. Hän ojensi kätensä, kosketti miestä ja sanoi: ”Minä tahdon. Tule puhtaaksi.”

Jeesuksen luo saapui spitaalinen mies, joka polvistui Jeesuksen eteen ja sanoi: *”Jos vain tahdot, sinä voit puhdistaa minut.”* Kaunis tarina siitä, miten Jeesus on myötätuntoinen ja sääliä, lempeä vapahtaja, joka tahtoo auttaa ihmisiä? Ei välttämättä aivan niinkään!

Säilyneissä käsikirjoituksissa on kaksi erilaista vaihtoehtoista lukutapaa jakeen 1:41 sanalle, joka on suomennettu ”kävi...sääliksi”. Tunki myötätuntoa / sääliä on yhden lukutavan mukaan koineekreikaksi SPLANGNISTHEIS, kun taas toisen lukutavan mukaan Jeesus tulikin *vihaiseksi* (kreikaksi ORGISTHEIS).

Useimmissa suomen- ja englanninkielisissä Raamatuissa jae 1:41 on käännetty myötätunnoksi tai sääliksi eikä vihaksi. Niin tehdessään kääntäjät ovat seuranneet käsikirjoitusten enemmistönä olevaa lukutapaa - mutta kuten sanottu, tekstikriittiset ratkaisut eivät ole yksinkertainen äänestyspäätös tyyliin enemmistö on oikeassa.

Eräissä käsikirjoituksissa - Codex Bezae ja sitä tukevat 3 latinankielistä käsikirjoitusta - on kuitenkin lukutapa, jonka mukaan Jeesus ei tuntenut myötätuntoa spitaalista kohtaan, vaan Jeesus *tuli vihaiseksi*. Koska kyseinen vaihtoehtoinen lukutapa esiintyy sekä kreikan- että latinankielisissä

käsikirjoituksissa, täytyy sen lukutavan palautua tekstikriitikoiden mukaan ainakin 2. vuosisadalle. Mitä jos Markuksen evankeliumin tekijä kirjoitti juuri niin?

Emme ole koskaan täysin turvatussa asemassa, jos me vain julistamme käsikirjoitusten enemmistön tukeman lukutavan oikeaksi (alkuperäiseksi). Välillä vain se lukutapa, jota tukee muutama käsikirjoitus, on pääteltävissä alkuperäiseksi, vaikka suurin osa käsikirjoituskopioista sisältäisi erilaisen lukutavan.

Vaikka suurin osa kristityistä todennäköisesti valitsisi lukutavan, jossa Jeesus tunsu sääliä / myötätuntoa kyseisen lukutavan ”helppouden” ja ymmärrettävyyden tähden, on juuri se helppous ja ymmärrettävyys syynä siihen, että jotkut tutkijat pitävät sitä lukutapaa vääränä (eli ei alkuperäisenä). Kirjureillahan oli tapana siloitella ja harmonisoida tekstejä ristiriitaisten ja teologisesti hankalien sanamuotojen ”korjaamiseksi” toivotunlaisiksi. Kirjurit suosivat ongelmattomia ja helposti ymmärrettäviä lukutapoja hankalien asemasta.

Avainkysymys tässä tapauksessa on, kumpi on todennäköisempi muutos jäljentämisen aikana: kirjuri teki muutoksen Markuksen evankeliumin spitaalinen ja Jeesus-kertomuksessa sellaiseksi, että Jeesus *tuli vihaiseksi myötätuntoisen asemasta*, vai niin että Jeesuksesta tuli *myötätuntoinen vihaisen asemasta*? Kumpi lukutapa selittää paremmin toisen lukutavan olemassaolon? Tästä näkökulmasta katsottuna on ilmeistä, että jälkimmäinen vaihtoehto: kirjuri muutti *alkuperäisen* tuli vihaiseksi- ilmaisun muotoon Jeesus tuli myötätuntoiseksi / tunsu sääliä. Juuri se lukutapa, jossa Jeesus tuli vihaiseksi on ”vaikeampi” lukutapa ja sen tähden se on todennäköisesti ”alkuperäinen”.

Matteuksen ja Luukkaan versiot tukevat johtopäätöstä, että Markus kirjoitti vihastuneesta Jeesuksesta

Vanhimmat käsikirjoitukset, joissa meillä on ko. Markuksen kertomus, on 4. vuosisadan lopulta eli lähes 300 vuotta sen ajan jälkeen, kun Markuksen evankeliumi tehtiin. Mutta meillä on kaksi kirjoittajaa, jotka kopioivat Markuksen esityksen vain kahdenkymmenen vuoden kuluessa siitä, kun Markus oli kirjoittanut evankeliuminsa. Mitä ilmaisua Matteus ja Luukas käyttivät samassa lauseessa? Kummallista kyllä, kumpikin jättää pois kyseisen sanan. Jos Markuksen tekstissä olisi sanottu Jeesuksen tulleen myötätuntoiseksi / tunteneen sääliä, on hyvin outoa, että Matteus ja Luukas olisivat jättäneet pois sellaisen sanan, koska muutoin he kuvailevat evankeliumeissaan Jeesusta myötätuntoiseksi. Jos Markus olisi kirjoittanut Jeesuksen tunteneen sääliä, on merkittävää, että Matteus ja Luukas olisivat jättäneet mainitsematta sitä.

Mutta mitä jos Markuksen tekstissä olisi lukenut, että Jeesus tuli vihaiseksi? Olisivatko Matteus ja Luukas olleet taipuvaisia eliminoimaan sen sanan? Itse asiassa, se on hyvin mahdollista! Kaikissa muissa tapauksissa, missä Markus kuvaa Jeesuksen tulleen vihaiseksi, Matteus ja Luukas ovat muuttaneet Markuksen esitystä ja *poistaneet* maininnan vihaiseksi tulemisesta (Mark.3:5 Jeesus vihastui fariseuksille synagogassa ja Mark.10:14 Jeesus ärsyyntyi - kreikaksi sana on erilainen kuin 1:41 - apostoleilleen, kun he koettivat estää ihmisiä tuomasta lapsia Jeesuksen luokse).

Matteus ja Luukas eivät tunteneet vaikeuksia kuvata Jeesusta myötätuntoisena ja säälivänä, mutta selvästikin Jeesuksen viha tai ärtymys oli heille ongelma teologisesti ja he korjasivat itsenäisesti Markuksen esitystä aina, kun Markus oli kirjoittanut Jeesuksen vihastuneen - tästäkin havainnosta nähdään, että Matteus ja Luukas *eivät pitäneet* Markuksen evankeliumitekstiä pyhänä, aralla

kunnioituksella otettavana erehtymättömänä Jumalan sanana, vaan he muuttelivat sitä harkintansa ja omien teologisten motiivinsa mukaisesti vapaasti).

Niinpä on helppoa käsittää, että Matteus ja Luukas olisivat poistaneet sanan tuli vihaiseksi lähteenään käyttämässään Markuksen evankeliumista, mutta on hankala selittää, miksi he olisivat eliminoineet Markuksen maininnan Jeesuksen myötätunnosta, jos Markus olisi kirjoittanut Jeesuksen myötätuntoisuudesta spitaalista miestä kohtaan. Näin ollen *on kasvava todennäköisyys* sen puolesta, että Markuksen evankeliumin alkuperäinen lukutapa jakeessa 1:41 on ”tuli vihaiseksi”, eikä ”säälä / tunsi myötätuntoa”.

Tämä johtopäätös saa tukea myös kun tarkastellaan jakeen 1:41 kontekstia erillään tekstikriittisistä ongelmista. Kun koko kertomus luetaan, on selvää, että Jeesus ei kohtele spitaalista miesparkaa lempeästi silkkihansikkain. Parannettuaan spitaalisen miehen, Jeesus *ajaa / heittää hänet ulos luotaan ja nuhtelee häntä ankarasti*. Nämä ovat kirjaimellisia käännöksiä kreikankielen sanoista, mutta käännöksissä niitä useasti pehmennetään miedommiksi, vailla tukea ”alkutekstissä”. Kyseessä ovat ankarat, tylyt ilmaukset, joita käytetään muualla Markuksen evankeliumissa aina väkivaltaisen konfliktin ja aggression kontekstissa (kun Jeesus karkottaa demoneita). Jos Jeesus olisi tuntenut säälää tuota spitaalista miestä kohtaan, on vaikea nähdä, miksi hän olisi ollut niin ankara miestä kohtaan - mutta jos Jeesus *vihastui*, on jakeen konteksti ankarine ilmauksineen täysin ymmärrettävissä.

Vihainen Jeesus saarnan lähtökohtana on eri asia kuin säälivä Jeesus

Pohdittavaksi jää, *mille / kenelle Jeesus oli vihainen* ja teologeilla on siitä erilaisia selityksiä (monesti noissa varsin epätodennäköisissä ja kirjaimellisesta sanojen tulkinnasta irtoavissa tulkinnoissa koetetaan ujuttaa kuitenkin jonkinlaista säälää Jeesukseen ja laimentaa Jeesuksen vihaa, vaikka teologi ymmärtäisikin sen, että todennäköisimmin Markus puhui vihasta eikä säälistä).

Joka tapauksessa on täysin eri asia saarnata tai laatia hartauskirjoitusta Jeesuksesta siltä pohjalta, että Jeesus tuntee säälää ja myötätuntoa kuin lähtien liikkeelle vihaisesta Jeesuksesta, joka on tyly ja ankara häntä lähestyvää sairasta ihmistä kohtaan (Markuksen evankeliumissa Jeesuksen vihaisuus näyttäisi liittyvän ainakin sellaisiin tilanteisiin, joissa hänen kykyään tai tahtoaan parantaa kyseenalaistetaan tai hänen jumalallista auktoriteettiaan epäillään)⁷.

Teologisesti motivoitut tekstien muutokset

Tekstikritiikissä ei ole kysymys vain mahdollisimman alkuperäisen tekstin määrittämisestä, vaan siihen liittyy myös sen selvittäminen, miten kirjurit muuttivat tekstejä sekä vahingossa että tarkoituksellisesti. Tarkoitukselliset muutokset ovat merkityksellisiä, koska ne voivat näyttää meille, miten tekstiä jäljentävät kirjurit tulkitsivat sitä. Huomaamalla, miten kirjurit muuttivat tekstejä voimme saada vihjeitä siitä, mitä kirjurit pitivät tärkeinä tekstissä ja siten voimme oppia tekstien historiaa, kun tekstejä kopioitiin uudestaan ja uudestaan.

Seuraavaksi esittelen joitakin tekstimuutoksia, joita kirjurit tekivät tahallisesti, teologisten perusteiden motivoimina. Näissä muutoksissa on kyse siitä, että kirjurit halusivat varmistaa tekstien sanovan juuri sen teologisen sanoman, mitä kirjurit halusivat sen ilmaisevan. Joskus kirjurit tekivät niin teologisten koulukuntaerojen ja kiistojen riehussa ja haluttiin varmistaa omalle koulukunnalle tukea Raamatun tekstistä. Sen tähden on hyvä ymmärtää kirkon historian ensimmäisten

⁷ Monet tuon aikaiset kreikkalais-roomalaiset kirjoittajat väittivät, että jumalat eivät tule vihaisiksi (viha yhdistettiin inhimillisyyteen, kuten turhautuneisuuteen toisia ihmisiä kohtaan).

vuosisatojen teologista kontekstia, jossa käytiin eri osapuolien kesken kovia teologisia taistoja ”oikeasta” opista, varsinkin kristologiassa (opissa Kristuksen persoonasta ja merkityksestä) ja kolminaisuusopista.

Toisella ja kolmannella vuosisadalla Uuden testamentin kaanoniin vähitellen valikoituvat kirjat olivat jo kirjoitetut viimeistä, 2. Pietarin kirjettä myöten (noin vuodelta 150. Apostolien teotkin saattavat olla peräisin 2. vuosisadan alusta⁸). Rooman keisari Konstantinus Suuri oli kääntynyt kristityksi ja kristillinen kirkko sai uskonnonvapauden. Konstantinus halusi saada kristinuskosta roomalaisen imperiumin ideologisen ja henkisen, valtakuntaa yhtenäistävän perustan. Niinpä ”oikean opin” määrittäminen mahdollisimman yksimielisesti tuli tärkeäksi. Mutta noina aikoina kristikunnan opillinen hajanaisuus ja monimuotoisuus olivat niin suurta, että useimmat nykykristityt eivät pitäisi monia sen aikaisia uskomuksia ja tapoja kristillisinä ollenkaan.

Antiadoptionistiset Raamatun tekstien muutokset

Eräs kristologinen ”koulukunta” vanhan kirkon aikaan oli *adoptionismi*, mikä tarkoittaa sitä, että Jeesusta pidettiin tavallisena ihmisenä, jonka Jumala oli adoptoinut pojakseen. Tavallisimmin adoption katsottiin tapahtuneen kun Johannes Kastaja kasti Jeesuksen. Jeesuksen ihmisyyttä korostettiin tässä suuntauksessa niin voimakkaasti, että hänen ei katsottu voivan olla Jumala. Juutalaiskristilliset *ebioniinit* ovat eräs tällainen adoptionistinen varhaiskristillinen suuntaus. Mutta oli myös adoptionismia vastustavia kristittyjä, kirjurienkin joukossa. Nämä antiadoptionistiset kirjurit tekivät muutoksia Raamatun teksteihin korostaakseen ja puolustaakseen kantaansa, jonka mukaan Jeesus ei ole vain ihminen, vaan myös Jumala.

1 Tim.3:16

"Me tunnustamme, että meidän uskomme pyhä salaisuus on suuri: Hän ilmestyi ihmisruumiissa, hänet julistettiin vanhurskaaksi Hengen voimasta, enkelit saivat hänet nähdä, hänestä saarnattiin kansoille, häneen uskottiin maailmassa, hänet korotettiin kirkkauteen"

Codex Alexandrinus-käsikirjoituksessa on lukutapa, jonka mukaan Jumala ilmestyi lihassa (”ihmisruumiissa”). Useat myöhäiset käsikirjoitukset puhuvat tässä jakeessa Kristuksesta Jumalana, joka ilmoitettiin lihassa (”ihmisruumiissa”). Varhaisessa Codex Alexandrinus-käsikirjoituksessa on lukutapa, jonka mukaan *Kristus* ilmestyi lihassa (”ihmisruumiissa”). Muutos kreikankielessä on hyvin pieni, vain yhden kirjaimen verran (theeta ja omikron, jotka näyttävät lähes samalta).

Myöhempi kirjuri on tehnyt korjauksen jakeeseen niin että siinä ei lue enää ”hän”, vaan Jumala. Tässä on selvästi kyse teologisesti motivoitusta tahallisesta muutoksesta, jonka tavoite on alleviivata ja tukea Jeesuksen jumaluutta adoptionisteja vastaan. Sama korjaus esiintyy peräti neljässä 1 timoteuskirjeen käsikirjoituksessa - niissä kaikissa Jeesusta kutsutaan avoimesti Jumalaksi. Tämä lukutapa periytyi sitten bysanttilaiseen tekstiin (eli keskiaikaisiin käsikirjoituksiin) ja edelleen varhaisiin englanninkielisiin käännöksiin. Suomalaisessa Bibliassa vuodelta 1776 on seurattu samaa lukutapaa:

⁸ Tutkija Richard I. Pervo on Apostolien tekojen kirjoittajan lähteiden, metodien, teologian, sanaston ja teoksessa kuvastuvan kirkollisen kehityksen analyysissään päätenyt johtopäätökseen, että Apostolien tekojen tekijä on tietoinen juutalaisen historioitsijan Flavius Josepuksen myöhäisimmistä teoksista noin vuodelta 100. Eikä siinä kyllin, vaan Apostolien tekojen teologisilla näkökulmilla on paljon yhteistä jälkipaavalilaisten pastoraalikirjeiden (1-2 Tim., Tiit.) ja apostolisen isän Polykarpoksen (noin 125 - 130) teologian kanssa. Näin ollen Apostolien teot on Pervon tuloksien mukaan peräisin vasta toiselta vuosisadalta ja kuvastaa 2. vuosisadan kirkon sosiaalista ja ideologista viitekehystä. Richard I. Pervo: *Dating Acts. Between the Evangelists and the Apologists*, 2006

"Ja se on julkisesti suuri jumalisuuden salaisuus, että Jumala on ilmoitettu lihassa, vanhurskautettu hengessä, nähty enkeleiltä, saarnattu pakanoille, uskottu maailmassa ja otettu ylös kunniaan".

Kuitenkin meidän parhaat ja varhaisimmat 1. timoteuskirjeen käsikirjoituksemme eivät puhu Jumalasta, vaan Kristuksesta, joka ilmestyi / ilmoitettiin lihassa. Tekstiin tehty muutos, jonka tavoite oli Jeesuksen jumalouden korostaminen (lihaksi tullessa Jumalana) tuli vallitsevaksi keskiajan käsikirjoituksissa.

Luuk.2:33

" Jeesuksen isä ja äiti olivat ihmeissään siitä, mitä hänestä sanottiin."

Tässä on toinen Uuden testamentin jae, joka näyttää antavan tukea adoptionistiselle kristologialle: jos kerran Jeesusta pidetään neitseellisesti syntyneenä Jumalan poikana, niin miten ihmeessä Joosef on Jeesuksen isä? Eihän sellainen asiantila sopinutkaan eräille antiadoptionistisille kirjureille. Suuri joukko kirjureita onkin muuttanut tekstin eliminoidakseen teologisen ongelman: "Joosef ja hänen äitinsä olivat ihmeissään" on teologisesti paljon "turvallisempi" muotoilu - mutta se tahallinen teologinen muutos Luukkaan evankeliumiin.

Luuk.2:41

"Jeesuksen vanhemmat menivät joka vuosi Jerusalemiin pääsiäisjuhille"

ja **Luuk.2:48**

"Hänet nähdessään vanhemmat hämmästyivät kovasti, ja hänen äitinsä sanoi: "Poikani, miksi teit meille tämän? Isäsi ja minä olemme etsineet sinua, ja me olimme jo huolissamme."

Samanlainen antiadoptionisteille kiusallinen mahdollisuus adoptionistiseen kristologiseen tulkintaan on tässä tutussa kertomuksessa Jeesuksen ja hänen vanhempiansa käynnistä Jerusalemin temppelissä, kun Jeesus oli 12-vuotias. Niinpä tätäkin kertomusta on tahallisesti muutettu. Jotkut kirjurit ratkoivat ongelman kirjoittamalla jakeessa 2:48 "me olemme etsineet sinua" sen sijaan, että he olisivat pitäytyneet alkuperäiseen lukutapaan "Isäsi ja minä olemme etsineet sinua".

Yhteenveto teologisesti motivoituista muutoksista Uuden testamentin teksteihin

⁹ Jeesuksen saaman kasteen yhteydessä kuului Isä Jumalan ääni taivaasta ja käsikirjoituksissa on eroavuutta sen osalta, mitä Jumala sanoi Jeesuksesta (Luuk.3:23). Yhdessä varhaisessa kreikankielisessä ja useissa latinankielisissä käsikirjoituksissa esiintyy lukutapa, jonka mukaan ääni sanoi: "Sinä olet minun Poikani, **tänään** minä sinut synnytin". Tämä lukutapa tukee adoptionistista tulkintaa, että Jeesuksesta tuli Jumalan poika vasta kasteella (eli Jeesus ei ole olemuksellisesti ikuinen Jumala, vaan tavallinen ihminen, jonka Jumala otti pojakseen). Suurin osa kreikankielisiä kopioita sisältää lukutavan, jossa Jumala sanoo samat sanat kuin Markuksen versiossa: "Sinä olet minun poikani, johon minä olen mielistynyt" (Mark.1:11). On mahdollista, että juuri se Markuksen evankeliumin sanamuodosta poikkeava lukutapa - "Sinä olet minun Poikani, **tänään** minä sinut synnytin" - onkin alkuperäinen teksti. Kirjurithan tyypillisesti pyrkivät harmonisoimaan tekstejä, eikä suinkaan tekemään ristiriitoja niiden välille, joten se Luuk3:23 versio, jossa on sama ilmaisu kuin Markuksella voikin olla myöhäisperäinen tahallinen antiadoptionistinen muutos. Tässäkään tapauksessa ei käsikirjoituksien lukumäärä riitä ratkaisevaksi argumentiksi.

Kirjurit 2. ja 3. vuosisadalla elivät tietynlaisessa historiallisessa kontekstissa, joka on syytä huomioida kun tarkastellaan tahallisia, teologisesti motivoituja muutoksia Uuden testamentin kirjoituksiin. Kirjurit kietoutuivat mukaan ankariin teologisiin kiistoihin erilaisten kristologisten koulukuntien välillä, ja toisinaan kirjurit halusivat vetää kotiinpäin ja muokata kirjoituksia niin että tekstit tukisivat heidän suosimaansa teologista tulkintaa Jeesuksesta. Kirjurit halusivat varmistaa tekstien sanovan sen, mitä he jo ennestään uskoivat niiden tarkoittavan. ”Oikeaoppisen” varhaisen katolisen kirkon uskoa kannattaneet kirjurit halusivat eräissä tapauksissa eliminoida Uudesta testamentista heidän näkökulmastaan ”harhaoppisia” tulkintoja tukevat lukutavat. Kirjurit saattoivat toimia vain osittain tietoisina tai omasta mielestään hyvää tarkoittaen muutellessaan tekstien sanamuotoja.

Tekstien muutoksilla on luonnollisesti syvällekyviä vaikutuksia teologisiin tulkintoihin ja siihen, millaisia saarnoja seurakunnalle tehdään: onhan varsin eri asia katsoa Jeesuksen tulleen Jumalan Pojaksi *vasta kasteessa*, jolloin Jumala adoptoi tavallisen ihmisen, Jeesuksen tai julistaa Jeesusta ikiaikaisena, ihmiseksi inkarnoituneena Jumalana, jonka kautta maailma on luotu.

Teologisten riitojen lisäksi on huomioon otettava sosiaaliset konfliktit, joihin kristityt - ja kirjurit heidän mukanaan - joutuivat noina vuosisatoina: naisten rooli kirkossa, juutalaisten vastustus ja kristillinen puolustus pakanoiden hyökkäyksiä vastaan. Nämä sosiaaliset kiistat vaikuttivat kirjurihinkin aikana, jolloin kristillisten tekstien kopiointi vähitellen tuli ammattimaisten kirjurien työksi. Kirjurien perimmäisenä huolena oli joka tapauksessa ei suinkaan muuttaa traditioita, vaan säilyttää (*konservoida*) olemassa olevaa traditiota niin omalle ajalleen kuin jälkeen tuleville sukupolville (olkoonkin, että välillä kirjurit tekivät hyvää tarkoittavia tahallisia muutoksia, tahattomista muutoksista puhumattakaan hitaan ja työlään kirjoitusprosessin aikana).

Muuttuneet kirjoitukset: loppusanat

Uuden testamentin tekstitraditioissa on satoja tuhansia muutoksia. Kirjurit eivät ainoastaan säilyttäneet tekstejä, vaan myös muuttivat niitä (joskus radikaalisti). Kuitenkin on sanottava, että *suurin osa* muutoksista on täysin harmittomia ja merkityksettömiä pikkumuutoksia, joilla ei ole mitään vaikutusta teologiseen tulkintaan (kyse on lähinnä tavausvirheistä ja muista pienistä lipsahduksista, kun kirjurit eivät jaksaneet pysyä keskittyneinä työssään).

Vaikka yllä oleva pitää paikkansa, on varottava tekemästä sitä virheellistä johtopäätöstä, että Uuden testamentin tekstien muutoksilla ei ole mitään merkitystä tai vaikutusta teologisiin päätelmiin ja tulkintoihin. Kuten olemme nähneet - kaikkia esimerkkejä ei edes ole mainittu tässä dokumentissa - on myös sellaisia kirjurien tekemiä muutoksia, jotka - ovatpa ne muutokset tahattomia tai tahallisia - vaikuttavat *oleellisesti ja ratkaisevasti* kyseisen Uuden testamentin kohdan teologiseen tulkittamiseen. Joissakin tapauksissa jonkin Uuden testamentin kohdan koko teologinen merkitys on vaakalaudalla.

On tekstejä, joiden kohdalla tutkijat voivat hajanaisen ja moniselitteisen todistusaineiston pohjalta tehdä perustellusti erilaisia johtopäätöksiä ja niin muodoin erilaiset teologiset tulkinnat saavat tukea tekstikritiikistä. Oliko Jeesus vihainen mies vai ei? Kohtasiko hän kuolemansa tyynen levollisesti vai oliko hän tuskaisa hikoillen veripisaroina ja tarviten ylikuonnollista rohkaisua enkeliltä? Tuliko Jeesuksesta Jumalan Poika kasteella vai jo syntymässään? Onko Jeesus Jumala vai pelkästään ihminen? Onko Jeesusta todella kutsuttu ainutlaatuiseksi / ainutkertaiseksi Jumalaksi? Opettaako Uusi testamentti eksplisiittisesti, suorasanaisesti kolminaisuusoppia vai ei? Tiesikö Jumalan Poika milloin maailmanloppu tulee? Kaikkien näiden suurien teologisten kysymyksien ratkaisussa tekstikritiikillä on painava sanansa sanottavana sen määrittelyssä, mitä Uudessa testamentissa todella sanotaan (*mahdollisimman ”alkuperäisenä”* tekstinä) - ja se voidaan selvittää vain

inhimillisten tutkijoiden rationaalisten järkeilyjen, olettamuksien ja metodien avulla. Tekstikriittiset ratkaisut eivät suinkaan ole aina ilmeisiä eivätkä helppoja, ja välillä kokeneet, oppineet tutkijat päätyvät täysin päinvastaisiin lopputuloksiin.

Tekstikritiikki ja Raamatun ”erehtymättömyys”

Tekstikritiikin tutkimisen opetus on, että fundamentalistinen oppi Raamatun erehtymättömyydestä on *virheellinen* ja *vailla perusteita*. Vaikka oletettaisiin, että Jumala on ”inspiroinut” Raamatun alkuperäiset sanat, ei siitä oletetusta asiantilasta olisi mitään hyötyä enää käytännössä, koska ne alkuperäiset käsikirjoitukset ovat kadonneet. Sen lisäksi kirjurien kopiointiprosessien tuloksena Raamatun - molempien testamenttien - tekstit ovat muuttuneet sekä tahattomasti että tahallisesti lukuisissa kohdissa. Meidän Raamattumme on itse asiassa absoluuttisen varman ja alkuperäisen ”Jumalan sanan” asemasta *inhimillinen likiarvo*, tutkijoiden kriittisiin olettamuksiin perustuva rekonstruktio, joka esittää *mahdollisimman varhaisen* lukutavan tekstistä.

Niin Uuden testamentin tekijät kuin kirjurit olivat kaikki tavallisia ihmisiä erilaisine uskomuksineen koskien Jeesusta, Jumalaa, maailmaa ja pelastusta sekä omine toiveineen, pelkoineen, rakkauksineen, vihoineen, maailmankuvineen. He kaikki elivät tietystä historiallisesta tilanteesta ja he olivat aikansa kulttuurin lapsia.

Lisäksi merkittävää on, että kun Raamatun alkuperäiset kirjoittajat ottivat vastaan tradition Jeesuksen evankeliumista, he välittivät sen eteenpäin muokattuna, erilaisin sanoin. Matteus ja Luukas käyttivät lähteinä Markuksen tekstiä, mutta he tekivät Markuksen esitykseen paljon muutoksia ja korjailuja, joilla on huomattava teologinen vaikutus. Lähteinä käytetty kristillinen traditio ei siten ollut alkuaikoina muuttamatonta tekstiä, johon ei saisi kajota millään tavalla, vaan ainoastaan siirtää sellaisenaan eteenpäin. Raamatun kirjoittajilla oli vapaus muokata, jopa radikaalisti, vastaanottamiaan tekstejä sopimaan omiin - *erilaisiin* - teologisiin motiiveihinsa ja heidän kirjoituksiensa vastaanottajien tilanteeseen sopiviksi.

Kirjallisuus:

Bart D. Ehrman: *Misquoting Jesus. The Story Behind Who Changed the Bible and Why*, 2005
Robert M. Price: *The Incredible Shrinking Son Of Man. How reliable is the Gospel Tradition?* 2003
Richard I. Pervo: *Dating Acts. Between the Evangelists and the Apologists*, 2006